

Plads til forskellighed

– at arbejde med kultur
og konflikt i folkeskolen

Plads til forskellighed – at arbejde med kultur og konflikt i folkeskolen

Publikationen indgår i Undervisningsministeriets temahæfteserie som nr. 1 – 2008

Inspirationsmaterialet er et resultat af forsøgs- og udviklingsarbejde

Forfattere: Alice Jacobsen, Camilla Vibe-Hastrup, Mette Møhl og Jesper Bastholm Munk

Artikelredaktion: Beata Engels Andersson og Anna Sofie Weigaard Jørgensen,
Undervisningsministeriet

Redaktion og produktion: Werner Hedegaard, Undervisningsministeriet

Grafisk tilrettelægger: Schwander Kommunikation
Tegninger og grafik: Ole Schwander

Omslag: Schwander Kommunikation

1. udgave, 1. oplag, februar 2008: 5.000 stk.

ISBN 978-87-603-2660-8

ISBN (WWW) 978-87-603-2658-5

Internetadresse: pub.uvm.dk/2008/forskellighed

Udgivet af Undervisningsministeriet, Afdelingen for grundskole og folkeoplysning

Bestilles (ISBN 978-87-603-2660-8) hos:

NBC Ekspedition

Tlf. 56 36 40 40, fax 56 36 40 39 eller e-mail: ekspedition@nbcas.dk

Telefontid: Mandag-torsdag 9.30-16.00, fredag 9.30-15.00

eller hos boghandlere

Repro og tryk: Schultz Grafisk

Trykt med vegetabiliske trykfarver på 100 procent genbrugspapir

Printed in Denmark 2008

Publikationen indeholder eksempler på øvelser, som de deltagende skoler
har anvendt i forsøgs- og udviklingsforløbet

Eventuelle henvendelser af indholdsmæssig karakter rettes til
Kommunikationsenheden i Undervisningsministeriet, telefon 33 92 50 57
eller e-post: pub@uvm.dk

Forord

Denne publikation er et inspirationsmateriale udviklet på baggrund af erfaringerne fra et udviklingsarbejde "Flerkulturel Rummelighed i Skolen". Udviklingsarbejdet fandt sted i årene 2005-2006. Fire folkeskoler deltog: Dagmarskolen i Ringsted, Nøddeskovskolen i Næstved, Engskolen i Herlev og Holsbjergskolen i Albertslund. Fælles for disse skoler var en oplevelse af mange konflikter, som følge af forskellige sociale og kulturelle baggrunde, manglende anerkendelse og negativ sprogbrug.

Udviklingsarbejdet havde til formål at give skolerne nye redskaber og metoder til at skabe et undervisningsmiljø, som kan rumme mangfoldighed og skabe tryghed for alle. Et element af udviklingsarbejdet var et efteruddannelsesforløb om flerkulturel rummelighed og konflikt-håndtering. Efteruddannelsesforløbet blev varetaget af Center for Konfliktløsning, Dansk Flygtningehjælp samt Statens Pædagogiske Forsøgscenter og er støttet af Foreningen Østifterne, Nykredit med flere.

Udviklingsarbejdet og efteruddannelsesforløbet blev afsluttet med en konference i oktober 2006, hvor cirka 100 skoleledere, lærere og undervisere deltog. På konferencen blev projektets anbefalinger og resultater præsenteret og diskuteret.

Nærværende publikation er forfattet af Alice Jacobsen fra Statens Pædagogiske Forsøgscenter og Camilla Vibe-Hastrup, Mette Møhl og Jesper Bastholm Munk fra Center for Konfliktløsning. Det er håbet, at erfaringerne og anbefalingerne fra dette arbejde kan fungere som inspiration for andre skoler, som står over for lignende udfordringer.

Undervisningsministeriet har støttet det bagvedliggende forsøgs- og udviklingsarbejde samt udarbejdelse og udgivelse af denne publikation. Afslutningsvis skal bemærkes, at meninger og synspunkter i publikationen står for forfatterens egen regning.

Peter Grønnegård

Afdelingschef
Februar 2008

Indhold

3 Forord

7 Indledning

- 8 Mål og idégrundlag
- 9 Udgangspunkt
- 10 Anbefalinger
- 10 Publikationens indhold

13 1. Pædagogiske overvejelser i forbindelse med arbejdet

- 14 Anerkendende pædagogik
- 15 Didaktiske overvejelser ved gennemførelse af øvelser
- 16 *Øvelse: Værdifællesskab i klassen*
- 18 *Øvelse: 48 timers opgaven*
- 20 Portfoliomethoden
- 20 Skolens ledelse
- 21 *Eksempel: Udskolingsworkshop på Holsbjergskolen*
- 22 *Øvelse: Social Dynamics*

25 2. Kulturforståelse

- 25 Kulturbegrebet
- 26 Kultur som et magtfuldt begreb
- 27 Kultur som container
- 28 Kultur som forestilling
- 29 Integration i forestillede homogene nationer
- 30 Fra teoretisk til praktisk anvendeligt kulturbegreb
- 31 Det beskrivende kulturbegreb
- 31 Begrebets begrænsning i forhold til kulturmødet
- 32 Det komplekse kulturbegreb
- 34 *Øvelse: Billedøvelse om danskhed*
- 35 *Øvelse: Kulturelle fællesskaber*
- 37 *Øvelse: "Her er mit liv"*

39 3. Praktisk konflikthåndtering

- 39 Konflikter er en del af livet – også i skolen
- 40 At forstå konflikter
- 40 Definition af konflikt
- 41 At arbejde med konfliktbegrebet

42	<i>Øvelse: Konfliktforståelse</i>
43	Konflikters dimensioner
46	Konflikters eskalering
47	Konflikttrappen
48	At arbejde med konflikters dimensioner og optrapning
48	<i>Øvelse: At forstå konflikter</i>
50	At møde konflikter
51	At arbejde med konfliktmønstre
51	Fordomme, forståelse og fikspunkter
52	Erfaringer fra udviklingsprojektet
52	<i>Case: I Danmark har vi et afslappet og naturligt forhold til alkohol</i>
53	<i>Case: De skal ikke tale tyrkisk</i>
54	At håndtere konflikter konstruktivt
55	<i>Eksempel: Kernepunkter i konstruktiv konflikthåndtering</i>
56	<i>Øvelse: Konfliktskulptur</i>

59 4. Erfaringer fra fire skoler

60	Dagmarskolen i Ringsted
60	Inklusion af alle elever
61	Indsatsområder på Dagmarskolen
62	Forankring af projektforsøget på Dagmarskolen
62	Nøddeskovskolen i Næstved
63	Nøddeskovskolens indsatsområder
65	Diskussionsforum i udskolingens
65	Forankring af projektforsøget på Nøddeskovskolen
66	Engskolen i Herlev
66	Konfliktløsning og kommunikation
67	Engskolens indsatsområder
69	Forankring af Engskolens projektforsøg på sigt
69	Holsbjergskolen i Albertslund
70	Holsbjergskolens baggrund for at indgå i projektet
70	Holsbjergskolens indsatsområder
71	Forankring af Holsbjergskolens projektforsøg

73 Litteratur og materialer til inspiration

Indledning

Projekt "Flerkulturel rummelighed i skolen" er et udviklingsprojekt, der har haft til formål at skabe bevidsthed om, hvad der fremmer den flerkulturelle rummelighed i samfundet generelt og i folkeskolens ældste klasser i særdeleshed.

Der har været fokus på følgende områder:

- sprog og kommunikation,
- samarbejde i klassen,
- relationerne mellem elev-elev og elev-lærer,
- konflikthåndtering,
- undervisningens indhold.

Fire folkeskoler deltog i skoleåret 2005-2006 i projektet. Det drejer sig om Dagmarskolen i Ringsted, Nøddekovskolen i Næstved, Engskolen i Herlev og Holsbjergskolen i Albertslund. Skolerne, som alle har et blandet elevgrundlag, havde meldt sig til projektet for at få nye redskaber og metoder til at udvikle en rummelig skole. Projekt "Flerkulturel rummelighed i skolen" blev organiseret som et deltager- og dialogbaseret efteruddannelsesforløb. Undervisningen i forløbet tog udgangspunkt i de problemfelter, som lærerne oplevede. De deltagende lærere mødtes på et fire-dages seminar i begyndelsen af skoleåret 2005. Undervejs i skoleåret mødtes projektets undervisere og lærerne på skolerne til sparring og observation af de udvalgte problemstillinger.

Selv om skolernes elevgrundlag var forskellige, kunne alle nikke genkendende til følgende generelle problemer:

- Eleverne samarbejder ikke på tværs af deres forskellige sociale og etniske baggrund.
- Lærerne oplever, at de har lavere forventninger til de tosprogede elever end til de øvrige elever.
- De tosprogede elever har lave forventninger til sig selv.
- Lærerne har svært ved at motivere alle elever og bruge elevernes sociale og etniske baggrund som en ressource i undervisningen.

- Der er en hård sprogtone i elevgruppen, hvilket skaber konflikter.
- Eleverne mangler at kunne anerkende ikke blot sig selv, men også de andre i klassen.

Den fælles motivation for de fire skoler var, at noget måtte gøres.

Mål og idégrundlag

Målet med dette inspirationsmateriale er at give ideer til, hvordan nogle af de ovenfor beskrevne situationer kan ændres. Lærerne og underviserne i udviklingsprojektet har sat sig som mål at indhente nye erfaringer og afprøve nye metoder ved at arbejde med anerkendende pædagogik, kulturforståelse og konfliktløsning. Disse tre temaer danner samtidigt projektets idégrundlag, hvilket følgende trekantsmodel illustrerer:

Model af Camilla Vibe-Hastrup

Trekanten skal opfattes dynamisk, og den enkelte skole kan starte, hvor det passer bedst for skolen og lærernes situation. Herefter kan man bevæge sig rundt mellem de tre temaer. Det teoretiske indhold såvel som de konkrete undervisningsforslag og ideer vil blive uddybet i det følgende.

Udgangspunkt

Projektet havde følgende udsagn som udgangspunkt: "At begynde der, hvor det er bedst, nemlig med én selv."

Lærerne stillede sig følgende spørgsmål forud for udviklingsarbejdet:

- Kan jeg øge min indsigt i kulturens betydning?
- Kan jeg møde konflikter og undervisningens indhold med udgangspunkt i det *almment menneskelige*?
- Kan jeg åbent nærme mig det, som er anderledes og fjernt fra min egen erfaringsbaggrund?
- Kan jeg ved selv at opnå større indsigt og forståelse arbejde med, at eleverne øger deres evne til at samarbejde, håndtere konflikter og respektere hinanden uanset etniske, sociale og kulturelle baggrunde?

Følgende principper blev formuleret:

Princip

At få mere viden om mangfoldigheden i samfundet, hvilket giver mulighed for, at både lærere og elever kan forholde sig nuanceret til den samfundsmæssige debat om etniske minoriteter, således at de kan indgå i de konflikter, der opstår.

At fællesskab og positiv følelse af ligeværd styrkes på skolen på tværs af sociale og kulturelle forskelle og ligheder mellem elever og lærere.

Inspirationsmaterialet tager udgangspunkt i den proces, mange lærere står midt i.

Der er et stigende behov for, at lærere udvikler og tilegner sig ny viden og nye metoder, som kan styrke den fælles faglige og kollegiale indsats, for at integrationsopgaven lykkes.

Anbefalinger

Selv om det er en lang og krævende proces, viser lærernes refleksioner over udviklingsforløbene, at det nytter at styrke og koordinere indsatsen ude på skolerne.

Anbefaling

Projektet førte frem til følgende overordnede anbefalinger:

- Flerkulturel rummelighed skal tænkes og praktiseres som en dimension ved al aktivitet i skolen.
- Kultur kan ikke forhandles, kun forstås.
- Fokus på menneskers kulturelle særtræk kan give anerkendelse, men også skabe unødigt afstand.
- Når konflikter opstår, så undersøg det alment menneskelige og gem kulturforklaringen til sidst.
- Fællesskabsoplevelser samler skolens anerkendende kultur ved at lade elevernes potentialer og mange måder at lære på komme i spil på en positiv måde.

Publikationens indhold

Kapitel 1 redegør for de pædagogiske overvejelser. Her præsenteres en undervisningsmetode, som er anerkendende og inkluderer den enkelte elev. Kapitlet indeholder tillige overvejelser om ledelsens rolle, når skolerne indleder et udviklingsarbejde. Desuden indgår der i dette kapitel, ligesom i de efterfølgende, en række konkrete øvelser, som kan anvendes i undervisningen.

Kapitel 2 handler om kulturforståelse. Her præsenteres fortolkninger af kulturbegreber for at give lærerne en teoretisk indsigt i og baggrund for at kunne optræde som rollemodeller over for deres elever. Når lærerne forstår og kan anvende forskellige kulturbegreber, kan de bedre optræde som rollemodeller, og eleverne kan lære at kommunikere respektfuldt og med forståelse for de forskelle, der er.

Kapitel 3 gennemgår det teoretiske grundlag for konfliktforståelse og forskellige typer af konflikter, der kan opstå i en hverdag med flere

kulturer. Gennem modeller og konkrete eksempler vises mulige veje til en mere konstruktiv tilgang til løsning af konflikter i skolen.

I kapitel 4 præsenteres skolerne. Fokus er lagt på det udviklingsarbejde, som lærerne igangsætter på den enkelte skole: Lærernes motivation for at arbejde med flerkulturel rummelighed, deres vision og handleplan for at ændre tilstanden på skolen samt resultatet af indsatsen.

1. Pædagogiske overvejelser i forbindelse med arbejdet

I dette kapitel redegøres for de pædagogiske overvejelser i forbindelse med udviklingsprojektet. Der præsenteres en undervisningsmetode, som anerkender og inkluderer den enkelte elev. Kapitlet indeholder derudover overvejelser om ledelsens rolle, når skolerne indleder et udviklingsarbejde, samt en række konkrete øvelser, som kan anvendes i undervisningen.

“Jeg synes, tillid er det vigtigste”, “Nej, det handler om, at du forventer noget af mig, ellers gider jeg ikke”. Debatten går højt, når eleverne er samlet til klassemøde for at definere deres topti til en lærer.

Erfaringer

Elevernes topti

- Mød mig med tillid.
- Mød mig med mange smil og skulderklap.
- Vær tydelig i krav til de opgaver, du vil have mig til at udføre.
- Lær mig, hvad jeg skal forlange af mig selv.
- Lær mig at løse og håndtere de konflikter, der naturligt opstår.
- Lad mig mødes med jævnaldrende i en verden af oplevelser.
- Vær engageret, for det smitter.
- Det er okay, at du bliver vred, når jeg opfører mig på en uacceptabel måde. Jeg har brug for at lære og erfare, hvilke normer der gælder i et fællesskab.
- Undersøg baggrunden for, hvorfor jeg gør, som jeg gør.
- Jeg vil gerne blive hørt og set.
- Jeg vil gerne være en del af noget større og høre til i et fællesskab.

Et af projektets forslag lyder: *Vis, hvad eleven kan, så elevens ressourcer bliver brugt på en positiv måde i klassen.*

Det sker ved at:

- lytte til eleverne,
- inddrage deres synspunkter, således at den enkelte føler sig anerkendt,
- stille opgaverne, så det er meningsfuldt og virker motiverende.

Når skoledagen er præget af aktiviteter, der inddrager elevens kompetencer, formår skolen at skabe et rum for personlig vækst og udfoldelse. Dette opnås blandt andet ved, at der etableres et respektfuldt forhold mellem lærer og elev.

Anerkendende pædagogik

Projekt "Flerkulturel rummelighed i skolen" har haft anerkendende pædagogik som udgangspunkt, og dette afspejles også i en af projektets anbefalinger: *Fokus på menneskers kulturelle særtræk kan give anerkendelse, men også skabe unødigt afstand* (Anbefaling fra udviklingsprojektet).

I det anerkendende ligger det ligeværdige i dialogen på tværs af den enkelte elevs evner og kompetencer. Derfor er det vigtigt, at skolen møder dette behov i undervisningens indhold, i samtalen i klassen og i værdsættelsen af den enkelte elev og lærer.

Fællesskabsoplevelser samler skolens anerkendende kultur ved at lade elevernes potentialer og mange måder at lære på komme i spil på en positiv måde.

Den anerkendende pædagogik blev i udviklingsprojektet praktiseret på følgende vis:

- Læreren møder elevens udsagn og stiller uddybende spørgsmål til disse udsagn på en anerkendende måde i klassen.

Det kan for eksempel betyde, at læreren stiller åbne spørgsmål til eleverne: "Hvilken oplevelse har denne opgave givet dig?", "Hvordan kom du til orde?", "Hvad tænkte du om de informationer, du fik?", "Hvordan vil du fortælle din historie?"

Ved sådanne spørgsmål mærker eleven lærerens interesse.

Sproget er vigtigt her. Udtryk som "Fatter du ikke" eller ironiske indirekte vendinger som for eksempel "Der har du faktisk vist en begavet måde at gå til værks på" er nedladende. Læreren bør optræde som rollemodel og lære eleverne, at anerkendelse kommer til udtryk i måden, vi taler sammen på. Læreren kan for eksempel spørge til opgavens art: "Kan du selv få øje på nogle mangler ved dit arbejde?", "Hvad kan du forbedre?" osv.

- Læreren anerkender elevens baggrund og anser denne baggrund som værdifuld for klassen.

Det betyder, at læreren er åben og interesseret i samtlige elevers bidrag, så anderledes erfaringer bidrager positivt til klassens diskussioner.

- Læreren udvælger materiale og faglige temaer, der kan vise flere synsvinkler på samfundsmæssige og hverdagspolitiske forhold.

Læreren fremlægger materialet på en åben måde, så der skabes dialog. Læreren kan komme med et fagligt oplæg og efterfølgende hjælpe eleverne til at få adgang til viden som grundlag for diskussion. Det vil sige, at hvis læreren for eksempel spørger til de fem verdenshave, og eleven som eksempel på et sådant hav siger Furesøen, så undersøger læreren baggrunden for svaret. Læreren svarer ikke: "Nej, tag dig nu sammen!", men forholder sig i stedet til baggrunden; "Hvorfor siger du Furesøen?" eller "Hvordan kom du fra verdenshave til Furesøen?"

Selv om forholdet mellem lærer og elev er præget af et autoritetsforhold, kan det praktiseres på en ligeværdig måde. Det betyder, man som lærer kan bestræbe sig på i videst mulig omfang at bruge anerkendende pædagogik og have blik for den enkelte elev, så eleven oplever at blive respekteret.

Didaktiske overvejelser ved gennemførelse af øvelser

Ved udvælgelse af øvelser skal man overveje, hvordan den enkelte øvelse tilpasses elevgruppen.

Herudover er det vigtigt at forholde sig til følgende punkter:

- Læreren skal i samarbejde med eleverne etablere rammer og regler for, hvordan øvelser gennemføres, herunder skabe fortrolighed og gensidig respekt.
- Læreren skal ikke skabe et terapeutisk rum, men være opmærksom på, om øvelsen påvirker eleverne.
- Læreren skal være opmærksom på de elever, der kan have svært ved at gennemføre øvelserne.
- Der skal skabes rum for den enkelte elevs holdninger. Der er ikke nogen entydig måde at gennemføre øvelserne på.
- Det er lærerens ansvar at vurdere, hvornår klassen er parat til at gennemføre en øvelse.

Øvelse Værdifællesskab i klassen

Formål

At arbejde med klassens værdigrundlag med henblik på at skabe fællesskab og bidrage til ændring af en dårlig stemning og en hård samtaletone.

Forberedelse

Læreren forbereder mindst 20 sedler med positive ord, som afspejler skolens værdier.

Instruktion

Eleverne bliver bedt om hver for sig at udvælge ti værdier. Herefter bliver de bedt om at udvælge de fem vigtigste værdier. Derefter inddeles eleverne i grupper, og grupperne bliver bedt om at diskutere og prioritere deres værdier.

Diskussion/perspektivering

Grupperne bliver bedt om at fremlægge og argumentere for deres valg af værdier. Ud fra dette besluttes klassens værdigrundlag. Det er i denne diskussion vigtigt, at alle elever bliver hørt og respekteret. Det er lærerens opgave ikke at søge et kompromis eller lave en afstemning om de præsenterede værdier. Antallet af værdier er ikke begrænset.

Det kan ofte være vanskeligt for eleverne at vælge værdier fra, hvilket indikerer, at eleverne værdsætter noget og gerne vil have det med i et klassefællesskab. Det viser også, at værdier er noget, vi har individuelt. De kan ikke forhandles, men forstås.

Som afslutning på værdidiskussionen kan klassens elever arbejde i grupper med at opstille værdier, som henholdsvis fremmer eller hæmmer opnåelsen af en god klasse.

Kommentar til øvelsen

At vælge værdier fra kan få eleverne til at tænke over, hvorfor nogle værdier er vigtigere end andre. Når klassen er sammensat af elever med forskellig baggrund, er denne type øvelse særlig givende. Ofte er det på grund af forskellige personlige værdier, at uenigheder opstår. Men når værdierne bliver diskuteret i klassen, og eleverne forholder sig til dem, får eleverne øvelse i at lytte til hinanden og nå til enighed.

Erfaringer

Erfaringer med øvelsen

“Det var svært at vælge de sidstnævnte værdier fra”, skriver eleven efter øvelsen. “Alle ti var vigtige. Men når jeg skulle vælge nogle fra, måtte jeg prioritere noget højere end noget andet.”

Øvelse 48 timers opgaven

Formål

Øvelsen skal fungere som øjenåbner for eleverne, idet de gennem øvelsen bliver bevidstgjorte om den mangfoldighed af kultur, som eksisterer i deres lokalsamfund.

Forberedelse

Læreren skal forberede et oplæg om lokalsamfundets historie og et oplæg om mulige temaer, som eleverne kan udforske.

Instruktion

Eleverne inddeles i grupper á maksimalt seks personer. Grupperne orienteres om, at de skal udforske deres lokalsamfund og se efter aftryk fra forskellige kulturer.

Eleverne skal udarbejde en liste over deres fund og yderligere dokumentere dem ved hjælp af fotos, tegninger, lydoptagelser, video, ting eller lignende.

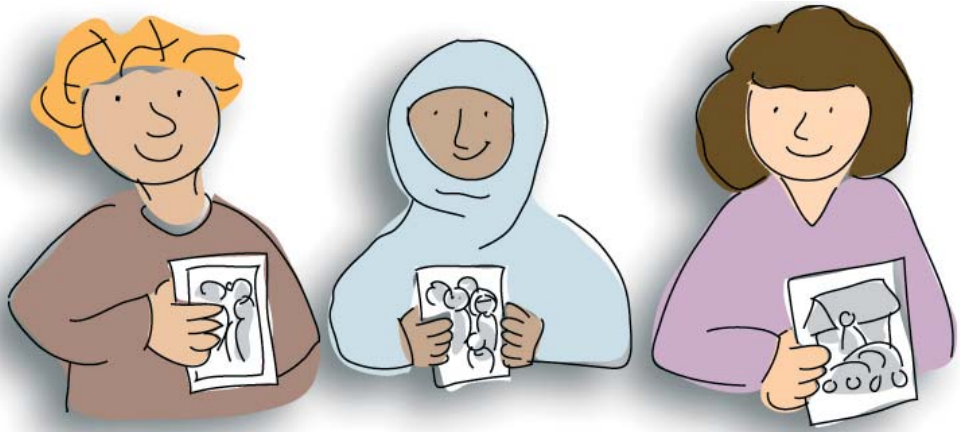
Inden klassen slippes løs i lokalsamfundet, gennemgår læreren mulige temaer for udforskning. Temaerne diskuteres og kan for eksempel være:

- Traditioner
- Madkultur
- Bygninger
- Forretninger
- Hjemmenes indretning
- Beklædning og mode
- Musik
- Sprog
- Relationer mellem personer

Herefter får eleverne 48 timer til at indsamle deres materiale. Hver gruppe bearbejder sine indsamlede materialer og udarbejder en præsentation af, hvad de har fundet. Eleverne skal vælge en præsentationsform for deres fremlæggelse, for eksempel en udstilling eller et videomateriale.

Diskussion/perspektivering

Efter præsentationerne afsluttes opgaven med en diskussion, hvor

indtrykkene fra opgaven opsummeres. Her er det relevant at berøre, hvorvidt eleverne var bevidste om lokalsamfundets mangfoldighed, og hvordan vi omgås forskelle mellem kulturer i lokalsamfundet.

Følgende kan diskuteres:

- Mønstre eller trends i de kulturelle aftryk.
- Hvorvidt en kultur er mere dominerende end andre.
- Fordele og ulemper ved kulturers indbyrdes påvirkning.

Kommentar til øvelsen

Læreren kan komme med et fagligt oplæg om lokalområdets historie, der viser den forandringsproces, området har gennemgået. Her kan inddrages religioners betydning, regionale forskelle mv.

Det er vigtigt, at eleverne kan indgå i forskellige grupper, være op-søgende og selv indhente viden og informationer. De unge skal lære at kommunikere om og formidle et stof på en hensigtsmæssig måde og kunne samarbejde på kryds og tværs af sociale, faglige og kulturelle forskelle.

Erfaringer

Erfaringer med øvelsen

En af skolerne i udviklingsprojektet valgte, at grupperne udstille deres slutprodukter ved en fernisering. Udstillingen tydeliggjorde forskelle på og ligheder mellem muslimske og kristne borgere i lokalsamfundet gennem billeder af henholdsvis kirke og moske, imam og præst, mv. Flere elever havde for eksempel medbragt bedetæpper og tørklæder af den slags, som muslimske kvinder dækker håret med.

Portfoliometoden

Udviklingsprojektet har vist, at portfoliometoden som et evalueringsværktøj giver god mulighed for at møde alle elever på en anerkendende måde. I denne metode tager samtalen om elevens udbytte af undervisningen udgangspunkt i elevens egne produkter. Under skolehjem-samtalen kan eleven redegøre for overvejelser og resultater på en selvstændig måde, fordi eleven er blevet øvet i at udtrykke sig. Læreren lægger op til, at elevens synspunkter er vigtige og vedkommende for alle.

Når eleven skal evaluere sin egen indsats, skal lærer og elev sammen opstille de mål og kriterier, der skal evalueres ud fra. I udviklingsprojektet har disse kriterier blandt andet afspejlet følgende:

- Den faglige substans
- Den sociale rolle
- Det personlige ansvar

”At enkelte lærere udvikler deres kompetencer er fint, men de skal ikke kun profitere personligt. Det skal hele skolen”.

Jesper Blicher Beknes,
Skoleleder Dagmarskolen i Ringsted

Samtalen tager udgangspunkt i elevens eget læringsforløb og forpligter eleven til at forholde sig til eget udbytte af skolearbejdet og elevens egen sociale rolle. Ved at indgå i fællesskabet styrkes elevens personlige ansvar i læringsforholdet.

Metoden er frugtbar og fremmer en god og ligeværdig dialog med forældrene. På denne måde har flere af lærerne i udviklingsprojektet kunnet formidle et nuanceret billede af den enkelte elevs faglige, sociale og personlige udvikling til både forældre med etnisk dansk baggrund og de tosprogede elevs forældre.

Skolens ledelse

Skolens ledelse har stor betydning for, at et udviklingsarbejde om flerkulturel rummelighed bliver en succes – særligt i forhold til forankringen. I udviklingsprojektet indgik skolelederne som sparringspartnere for lærerne og tog aktivt del i de initiativer, som lærerne havde iværksat.

Projektforløbene på de fire skoler viste, at frivillig deltagelse i et udviklingsarbejde er det bedste udgangspunkt. Det er en ledelsesopgave at deltage i formuleringen af en sådan indsats og at sikre rammerne. Tildeling af tid til udvikling, i form af en god årsplanlægning og faste mødeaftaler, er områder, hvor ledelsen helt konkret kan støtte.

”Selvfølgelig hjælper det, at lederen har et personligt engagement i og interesse for udfordringerne i forbindelse med integration og det flerkulturelle i folkeskolen”.

Jens Rud Madsen
Skoleleder Holsbjergskolen
i Albertslund

Eksempel Udskolingsworkshop på Holsbjergskolen

Lærerne, som indgik i projektet på Holsbjergskolen, inviterede alle lærere i hele udskolingsafsnittet til en workshop. 20 lærere deltog i øvelser og diskussioner i grupper.

Øvelsen, lærerne blandt andet blev præsenteret for, hedder: Social Dynamics – se efterfølgende øvelse. Øvelsen er også velegnet til brug med eleverne. Lærerne diskuterede og eksemplificerede fra deres egne hverdagsoplevelser med eksklusion. Efterfølgende arbejdede lærerne i et gruppearbejde med eksklusion og inklusion. De udarbejdede anbefalinger til arbejdet med eleverne, der byggede på lærernes positive erfaringer med det, der stimulerer en inkluderende adfærd i en klasse.

På Holsbjergskolen er elevmægling blevet resultatet af et indsatsområde.

Øvelse Social Dynamics

Formål

Øvelsen søger at bevidstgøre deltagerne om de mekanismer, der eksisterer i en gruppe med et kulturelt fællesskab. Herigennem synliggøres den dynamik, der indtræder ved eksklusion af individer i en gruppe.

Forberedelse

Det er vigtigt, at der er rigeligt med gulvplads til denne øvelse. Herudover skal der benyttes et antal små bolde og tørklæder til at binde for øjnene på enkelte deltagere. Der kan benyttes underlægningsmusik.

Instruktion

Deltagerne inddeles i grupper med op til ti deltagere. Grupperne tager opstilling i rundkredse på gulvet. Hver gruppe får udleveret et antal bolde.

Opgaven er inddelt i flere dele:

Først instrueres grupperne til at lade boldene cirkulere mellem hinanden internt i rundkredsen. Deltagerne får at vide, at de skal udarbejde et system, så boldene cirkulerer mellem dem. Deltagerne må *ikke* bruge nogen former for verbale udtryk.

Instruktøren standser med jævne mellemrum øvelsen og indhenter feedback fra deltagerne.

- Har I udviklet et system? (kultur)
- Hvilke normer har I opdaget i jeres gruppe?
- Hvad påvirker den enkeltes følelse af samhørighed og samspil med andre?

Herefter arbejder deltagerne videre med at finde et system. Denne gang må deltagerne gerne kommunikere ved hjælp af ord, kommandoer og gensidige instruktioner. Instruktøren skifter gruppe-medlemmer ud med medlemmer fra en af de andre grupper. Det er her interessant at se, hvordan et fremmed gruppemedlem integreres i den etablerede orden eller "kultur".

Instruktøren standser med jævne mellemrum øvelsen og indhenter feedback fra deltagerne.

- Skete der en forandring, efter at I fik mulighed for at udtrykke jer verbalt?
- Fik I udviklet et system? (kultur)
- Hvordan påvirkede det gruppen, at der kom “fremmede” ind i gruppen?
- Hvordan oplevede de nyankomne gruppens kultur? Var det let eller svært at blive integreret?

Grupperne arbejder videre, færdiggør og forfiner deres kulturelle system, eventuelt med ny underlægningsmusik. Undervejs giver instruktøren et medlem i hver gruppe bind for øjnene. Dette stiller nye krav til integrationen af “den blinde”. Til sidst i runden flyttes “de blinde” ud af de etablerede grupper og danner deres eget lille system, som et billede på et minoritetssamfund.

Instruktøren standser med jævne mellemrum øvelsen og indhenter feedback fra deltagerne.

- Hvordan gik det med at integrere “de blinde/handicappede”?
- Hvordan oplevede de blinde at blive taget imod?
- Var det let eller svært?
- Hvordan oplevede grupperne det at blive af med “de blinde”?
- Var det lettere at være i et minoritetssamfund, frem for at være minoritet i et fællesskab styret af majoriteten?

Diskussion/perspektivering

Som afrunding perspektiveres deltagerne feedback og oplevelser til samfundet generelt. Her har deltagerne fysiske ageren og empati en afgørende betydning for forståelsen af de vanskeligheder, der kan have betydning for at skabe kulturelle fællesskaber.

2. Kulturforståelse

I dette kapitel præsenteres forskellige fortolkninger af kulturbegrebet og bud på, hvordan man kan bruge kulturforståelse som integrerende faktor i undervisningen. Det kan give lærerne en bedre mulighed for at optræde som rollemodeller over for deres elever og samtidig være med til at skabe en reflekteret diskussion om kultur. Løbende i kapitlet præsenteres der forskellige diskussionsøvelser.

Mette vil gerne give et knus, men Anders lægger an til at ville trykke sin pande mod hendes. Fatima bukker med samlede hænder og griner, da Sofia prøver at give hende et kys på kinden. Rundt om i lokalet er alle ved at hilse på hinanden, men ikke mange kan blive enige om måden at gøre det på.

Vi er midt i en "hilsereg", hvor deltagerne ved hjælp af sedler er blevet instrueret i, hvordan de skal hilse på hinanden. Ganske få har fået den samme instruktion, så der er en stemning af kaos og lattermildhed, fordi en fremstrakt hånd bliver mødt af et ønske om at kysse på kinden og et par foldede hænderne foran brystet af et nik med hovedet. Det føles lidt fjollet at stå der og vifte med hånden, når ingen tager imod den.

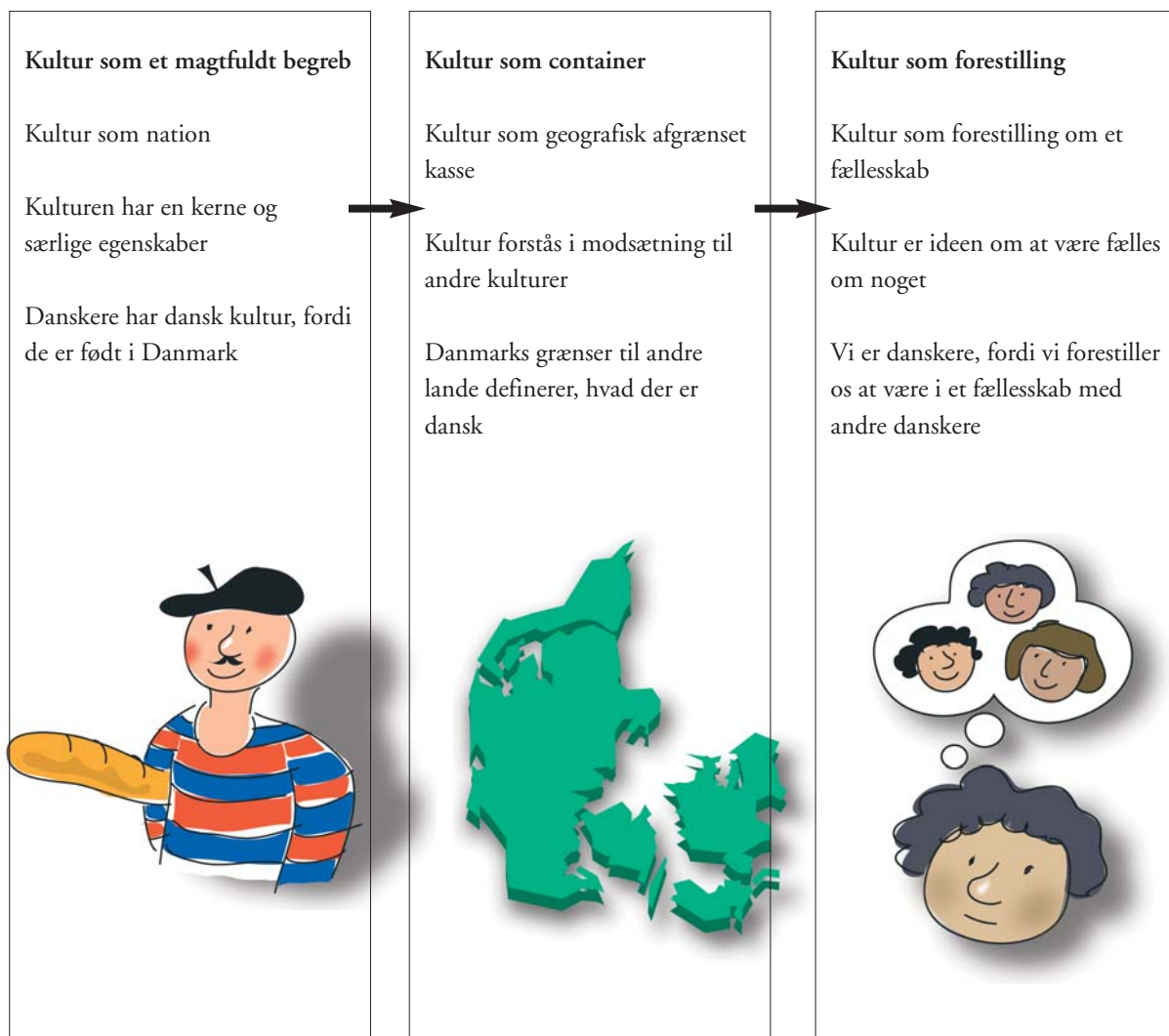
Legen giver deltagerne en sjov anledning til at tale om, hvordan vi møder andre og selv bliver mødt samt til at overveje det kulturelt betingede i vores møde med andre, og hvordan dette påvirker mødet.

Kulturbegrebet

Kultur har været et af omdrejningspunkterne i udviklingsprojektet "Flerkulturel rummelighed i skolen". Mange lærere oplever, at de ved for lidt om de tosprogede elevers kulturer, og at det ofte er svært at tale om kultur uden at lade forskellene være det styrende.

Dette kapitel giver forslag til, hvordan vi kan forstå kultur både som teoretisk størrelse og praktisk anvendeligt begreb. Formålet er at give

lærerne nogle konkrete redskaber i mødet med elever og deres forældre i en skole præget af flere kulturer. Den følgende model viser progressionen i udviklingsprojektets undervisning i kulturforståelse.

Kultur som et magtfuldt begreb

Udviklingsprojektet har valgt at kalde det kulturbegreb, der henviser til kultur som årsagsforklaring, for **kultur som et magtfuldt begreb**. Dette kommer for eksempel til udtryk, når konflikter forklares med: *“De blev uvenner og røg i totterne på hinanden, fordi de har forskellige kulturer”*. Herved tilskrives kultur en magt i sig selv, og der vil naturligt opstå et magtforhold mellem to kulturer.

Ud fra denne forståelse af kultur accepterer vi, at kultur kan være forklaringen på den manglende identifikation, vi kan føle i forholdet til andre. Vi er hver især en del af en kultur, som har mere eller mindre klare karakteristika.

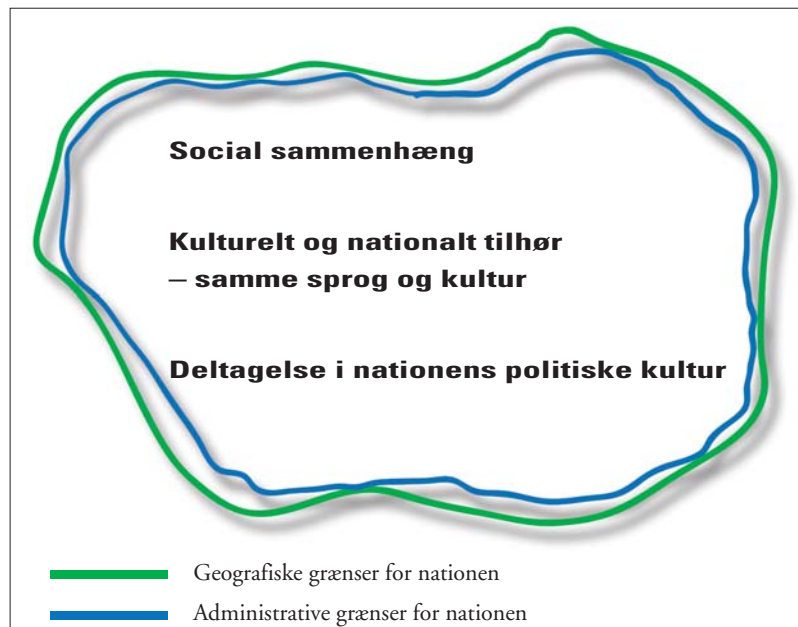
Når uenigheder bliver forklaret ved hjælp af kultur, kommer de til at fremtræde som uløselige. Kultur kommer i en sådan forklaring til at henvise til et fast nationalt tilhørsforhold. Der er således dansk kultur, fordi vi kommer fra Danmark, og svensk kultur, fordi svenskere kommer fra Sverige osv.

Kultur som container

For at komme ud over den foregående fastlåste forståelse af kultur har udviklingsprojektet arbejdet med at få eleverne til at reflektere over deres nationale tilhørsforhold.

Det kan her være nyttigt at tage udgangspunkt i Steven Vertovecs såkaldte "containermodel". Ifølge Vertovec er europæiske nationer opstået ud fra idealet om, at den sociale sammenhæng, det kulturelle

Containermodel af nationen

Model efter idé af Camilla Vibe-Hastrup

tilhørsforhold og den politiske deltagelse findes inden for nationens geografiske og administrative grænser. Det er altså grænserne, der er bestemmende for nationen. Det er kun dem, der bor inden for grænserne, som deler kultur og socialt fællesskab – og har ret til at deltage i statens politiske liv.

Containermodellen er kun en model og ikke nødvendigvis virkeligheden. Modellen forklarer, hvorfor borgere i nationen kun forventes at føle tilhør til én og samme nation. I en sådan nationsforståelse forventes det, at borgerne taler det nationale sprog og deler en fælles national kultur. Ud fra containermodellen kan eksistensen af mere end én kultur inden for statens grænser opfattes som et modsætningsforhold.

Diskussion i klassen

For at problematisere modellens kulturforståelse kan eleverne diskutere:

- Hvad er en nation?
- Hvad betyder det at tegne nogle geografiske grænser, så der sker en opdeling af folk?
- Er der tale om en forestillet virkelighed i containermodellens opfattelse af en nation?
- Kan man forestille sig, at en nation ideelt set kunne være helt anderledes?
- Findes der nationer i verden, hvor alle taler samme sprog?

Spørgsmålene kan suppleres med at arbejde med elevernes stamtræer. Her viser det sig ofte, at der i mange elevers stamtræer optræder en mangfoldighed af mennesker, som kan spores tilbage til andre lande, nationer og regioner. Ofte vil en klasse ligesom en nation være mangfoldig.

“For at danne et læringsrum, hvor det er muligt at få eleverne til at reflektere over deres rolle, er det vigtigt, at undervisningen ikke kun har fokus på produkter. Der skal være fokus på refleksionen”.

Citat fra deltager i udviklingsprojektet

Kultur som forestilling

Containermodellen er i udviklingsprojektet blevet problematiseret med forståelsen af kultur som forestilling. Benedict Andersons forståelse af nationer som forestillede, snarere end praktiske fællesskaber. (Hentet fra “Imagined Communities”). Denne tanke indebærer, at det selv i små nationer som Danmark ikke er muligt at kende alle medlemmer af det nationale fællesskab. Fællesskabet er i stedet forestillet og ideologisk. Hvis man bor i Køge, kender man ikke nødvendigvis danskere

i Skagen eller i Tønder, men man har alligevel en idé om, at man deler fælles værdier og kultur. Dette forestillede fællesskab dannes gennem fortællinger af nationale historier fortalt i litteratur og gennem medierne. En nation er ofte baseret på ideologien om et homogent fællesskab, der er afgrænset fra andre homogene fællesskaber i andre lande. Det er *ideen* om fællesskabet, der skaber nationen. Grænsedragningen og vores begrænsede mulighed for at kende hele befolkningen gør, at vi må forestille os et fællesskab på nationalt plan. Vi kender ikke alle hinanden, men **forestiller os** alligevel, at vi hører sammen.

Diskussion i klassen

For at reflektere over forskellen på forestilling og virkelighed kan eleverne diskutere:

- Er eleverne i klassen over jer klogere, sjovere og smartere i tøjet end jer, eller findes der et hierarki på skolen, der danner en forestilling om, at de ældste elever er bedre end de yngre?
- Kan man for eksempel gøre nogen til et mobbeoffer ved at bagtale vedkommende hver dag og derved bruge sproget til at bekræfte en dårlig forestilling om personen?
- Er Dronningen og kongefamilien af en finere og klogere race end resten af Danmark, eller tillægger vi dem en rolle som kongefamilie, der gør dem anderledes?
- Hvad sker der, hvis vores forestillinger og virkeligheden ikke passer sammen?
- Kan man skabe en virkelighed på baggrund af en forestilling?
- Hvordan kan man forestille sig en nation som homogen?
- Hvad er lettest at ændre – en forestilling eller virkeligheden?

I arbejdet med at rumme flere kulturer i skolen kan det være givtigt at arbejde med, hvordan klassens elever, bevidst eller ubevidst, opfatter det danske nationale fællesskab. Hvad forventer vi, at mennesker skal gøre, tænke og vide for at være danske?

Integration i forestillede homogene nationer

Hvis vi tror, vi lever i en homogen nation, risikerer vi at få problemer med de kulturelle forskelligheder, som eksisterer både lokalt, regionalt og nationalt. Det bevirker også, at indvandrere med en anden etnisk oprindelse, en anden historie og et andet sprog kan opfattes som en modsætning til ideen om det homogene nationale fællesskab. Indvan-

drernes forskellighed udfordrer og kan derfor forstyrre vores forestilling om homogenitet og orden inden for nationen.

Diskussion i klassen

Præsenter og diskuter begreberne assimilation (at gøre lig), segregering (at adskille) og integration (at gøre hel). Gennemgå med eleverne, hvad de enkelte begreber indebærer, og find eksempler til at belyse de tre forskellige begreber.

Fra teoretisk til praktisk anvendeligt kulturbegreb

I udviklingsprojektet blev de tre eksisterende forestillinger af kultur diskuteret ud fra lektor i kommunikation ved Roskilde Universitetscenter, Iben Jensens kulturforståelse. Hun deler kultur op i to grundlæggende forskellige begreber, som hun kalder henholdsvis *det beskrivende* og *det komplekse kulturbegreb*.

Det beskrivende kulturbegreb

“Arbejdsglæden stiger, når eleverne kan bruge deres kulturelle erfaringsbaggrund og identitet som ressource”.

Citat fra udviklingsprojektet

Det beskrivende kulturbegreb indeholder den kulturforståelse, vi har beskæftiget os med i nationsøvelserne. Det er den kulturforståelse, som de fleste af os anvender til daglig. Både når vi møder mennesker, som vi føler os forskellige fra, og når vi rejser til andre lande. Det beskrivende kulturbegreb er godt til at strukturere verden ud fra. Det kan anvendes til at dele folkeslag og lande op i forskellige kategorier og dermed skabe overblik i en ellers kompleks verden.

Det beskrivende kulturbegreb indebærer:

- At kultur er en afgrænset enhed, som ofte følger nationers grænser.
- At man vil søge at finde noget, man kan fastslå som for eksempel det særligt irakiske, det særligt danske, det særligt engelske osv.
- At alle i en nationalkultur deler værdier, regler og normer.
- At man kan forklare folks handlinger ud fra deres kulturbaggrund.

Det beskrivende kulturbegreb

Kultur som afgrænset
enhed, der ofte følger
nationens grænser og
bygger på ideen om
fælles værdier og normer.

Det komplekse kulturbegreb

Kultur, forstået som noget
man gør, frem for noget man
har, som en dynamisk proces,
der opstår mellem mennesker.

Begrebets begrænsning i forhold til kulturmødet

Det er ikke altid nok at ordne verden med udgangspunkt i det beskrivende kulturbegreb. Arrangementer og initiativer i forbindelse med integration bør have fokus på det alment menneskelige snarere end det etniske. Kulturmødet er først og fremmest et møde mellem forskellige mennesker.

Derfor kan det beskrivende kulturbegreb være en blindgyde, hvor forskelle, der ikke nødvendigvis har hold i virkeligheden, fastholdes. Bare fordi Aysuns forældre er af tyrkisk oprindelse, er det ikke sikkert, at hun går med tørklæde, og at hun faster.

Hvis man som person skal føle sig inkluderet kulturelt og nationalt, skal man have indflydelse. Man skal undgå at reducere folks handlinger til deres kultur. Når Ismail hiver bolden ud af armene på Laura, er det ikke, fordi han er araber, men måske fordi han ikke kan bede om den på dansk eller gerne vil være med i legen.

Erfaringer

Det enkelte menneske skal i forgrunden frem for kulturen. Her kan to andre af udviklingsprojektets observationer fremhæves:

- *Kultur kan bruges til at skabe sammenhold med nogen og udelukke andre.*
- *For at forstå andre mennesker bør man spørge åbent og fokusere på den enkelte person.*

Det komplekse kulturbegreb

“Kultur udvikler sig og ændres hele tiden”.

Citat fra udviklingsprojektet

Det komplekse kulturbegreb er formuleret som en kritik af det beskrivende kulturbegreb, så det bedre rummer den mangfoldige og foranderlige verden, vi i dag lever i.

Det komplekse kulturbegreb indebærer:

- At kultur ikke er noget, man har.
- At kultur er noget, man gør.
- At kultur er noget, som skabes mellem mennesker.
- At kultur altid er i forandring.
- At en persons handlinger ikke alene kan begrundes i personens kulturelle baggrund, da en lang række andre faktorer spiller ind, for eksempel køn, alder og uddannelse.

“Kultur kan ikke forhandles, kun forstås”.

Citat fra udviklingsprojektet

Erfaringer fra udviklingsprojekt

Læreren skal i arbejdet med kulturbegrebet skabe plads til, at eleverne kan have forskellige forståelser af begrebet, og at der skal være gensidig respekt forståelserne imellem.

Med udgangspunkt i udviklingsprojektets anerkendende pædagogik har flere af skolerne arbejdet med følgende problemstillinger:

- Hvordan kan læreren bidrage til, at tosprogede elever kan inddrage deres forskellighed i skolens hverdag på en anerkendende måde?

En af lærerne i projektet fortæller, hvordan en af de tosprogede elever, som ikke følte sig specielt dygtig eller anerkendt i klassen, fik et andet syn på sig selv og turde synge en raptekst, han selv havde skrevet, efter at klassen havde arbejdet med kulturforståelse.

Inspirationen kom fra en teaterforestilling på Betty Nansen Teatret i København, som klassen havde set, og hvor unge med forskellige kulturelle baggrunde optrådte som rollemodeller.

“Individet kan ikke repræsentere en hel nations kultur”.

Citat fra Udviklingsprojektet

I diskussionerne om kultur skal læreren være bevidst om den enkelte elevs baggrund. Tosprogede elever kan gøres til genstand for særlig opmærksomhed, som de ikke nødvendigvis bryder sig om, og stilles til ansvar for en hel gruppe eller nations generelle karakteristika. Opgaven er at tydeliggøre de mange forskelle, der eksisterer i klassen også blandt etnisk danske elever:

- Lene spiser risengrød juleaften, mens Anders får risalamande.
- Nikolaj bor i et kollektiv med sin far og seks andre, mens Oliver bor i en kernefamilie.
- Majas bedsteforældre er fra Polen.
- Louises mor er vokset op i en indremissionsk familie, hvor de ikke spillede kort eller dansede.
- Ninas far taler sønderjysk.

Ved at fremhæve alle elevers særlige kulturelle baggrund bliver det lettere at give plads til de tosprogede elevers forskellighed.

“Hvad er det egentlig vi går og tænker på? Hvad er det, vi går og gør med de mennesker? Vi har fokuseret på, at børnene skal tilpasses. De skal lære dansk. De skal lære at skrive og tale dansk. Og ikke andet... Men det er jo at sætte fokus forkert. Eller i hvert fald kan vi gøre udgangspunktet bredere og mere imødekommende. Og ikke bare lave de der etniske aftener, hvor de får lov til at lave lidt mad. Jeg har virkelig set undervisningen i et helt andet lys, end jeg så det i starten”.

Citat fra Margrethe Nissen, lærer på Nøddekovskolen

Øvelse Billedøvelse om danskhed

Formål

Formålet med øvelsen er at få eleverne til at sætte billeder og ord på kultur.

Forberedelse

Udvælg 20-30 billeder af Danmark. Billederne skal repræsentere Danmark bredt og kan for eksempel vise landskaber, bygninger, foreninger, sport, musik, kendte personer, kongehuset og traditioner. Desuden skal der være hvidt A4-papir til rådighed.

Instruktion

Billederne og de hvide A4-papirer lægges på gulvet eller på et stort bord i klasseværelset. Hver enkelt elev vælger et billede, som, de synes, bedst repræsenterer Danmark. Eleverne skal give billedet en overskrift. Hvis ingen af billederne falder i en elevs smag, kan eleven vælge et hvidt ark. Eleven giver dette ark en overskrift og et indhold i form af en tegning eller tekst.

Læreren kan eventuelt give eleverne ideer til, hvordan de kan formidle deres overvejelser om, hvad der bedst repræsenterer Danmark. En god idé er at lade eleverne opstille spørgsmål i deres fremlæggelser og ikke kun fokusere på svar. Læreren kan opfordre eleverne til at anlægge forskellige synsvinkler på deres valg.

Hver enkelt elev fortæller om sit billede og den valgte overskrift. Læreren og de andre elever kan spørge uddybende til elevens valg af billede, men skal ikke give en vurdering.

Diskussion/perspektivering

Øvelsen Billedøvelse om danskhed følges op af en diskussion i klassen, om hvad kultur er.

Læreren kan indledende spørge eleverne om, hvad, de mener, kultur er. Herefter præsenteres det beskrivende og det komplekse kulturbegreb. Ud fra denne præsentation kan eleverne diskutere, hvordan de to kulturbegreber kommer til udtryk i deres valg af billeder og deres fremlæggelser.

Øvelse Kulturelle fællesskaber

– Hvilke kulturelle fællesskaber indgår jeg i?

Formål

Målet med denne øvelse er at bevidstgøre eleverne om, hvilke fællesskaber de indgår i, og at disse er kulturbundne.

Forberedelse

Et ark i A3-størrelse per elev.

Instruktion

Eleverne skal lave en liste over de forskellige fællesskaber, som de i deres hverdag indgår i. Det kan for eksempel være fritidsinteresser, sport, spejder, fritidshjem/SFO etc. Det kan også være familie, gamle venner eller nye venner eller andet. Herefter skal eleverne nævne mindst tre kulturelle karakteristika for de fællesskaber, som de har oplyst. Det kan for eksempel være:

Sport:

Træning
Socialt sammenhold/venskaber
Konkurrence
Holdtraditioner
Hyggeaftner

Min familie:

Tryghed og kærlighed
Hygge og socialt fællesskab
Forpligtelser
Praktiske opgaver
Dagligdag
Traditioner

Sportsgruppen

Min familie

Eleverne skal tegne deres fællesskaber som delmængder og fællesmængder. Der, hvor de forskellige karakteristika overlapper hinanden, tegnes en fællesmængde. Eleverne tegner således deres kulturelle fællesskaber ud fra de tre karakteristika, som de har fundet. Herved bliver det tydeligt, hvor de karakteristiske dele af gruppernes indhold overlapper. Der vil også være særskilte kulturelle karakteristika, der vil optræde som delmængder.

Diskussion/perspektivering

Efterfølgende diskuterer eleverne, at de som individer indgår i mange forskellige fællesskaber, som har særlige kulturelle karakteristika, og at de som individer indtager forskellige roller eller positioner i deres fællesskaber.

Kan en person reduceres til en kultur?

Kan et kulturelt fællesskab opfattes forskelligt af forskellige personer?

Skifter man roller, alt efter hvilket fællesskab man er i?

Er det svært at være i mange fællesskaber på en gang?

Perspektivering til det nationale fællesskab

For at gøre det beskrivende og det komplekse kulturbegreb nærværende for eleverne, kan læreren spørge dem, hvor mange der har Danmark på listen over de kulturelle fællesskaber, de indgår i, og få dem til at overveje, hvorfor de har/ikke har et sådant fællesskab på listen.

Læreren kan for eksempel spørge eleverne:

- Om det er de nære kulturelle fællesskaber eller det nationale fællesskab, der definerer en person?
- Hvilke fællesskaber, de mener, er vigtige at være opmærksom på, når de møder andre personer?
- Hvad betyder de sammenhænge, hvori man møder en person?
- Hvordan tror eleverne, man kan være del af Danmark i sin hverdag?

Øvelse “Her er mit liv!”

Integration af alle med udgangspunkt i den enkelte elev

Formål

Formålet med øvelsen er at give eleverne et bedre kendskab til hinanden og ad den vej få en større forståelse for hinandens forskelligheder og forebygge eventuelle konflikter. Eleverne skal se og opleve, at deres klassekammerater rummer andet og mere end det, de ser i skolen, ved at de hver især fortæller om deres liv fra fødsel til i dag.

Forberedelse

Det er en forudsætning, at læreren har et godt kendskab til eleverne i klassen. Læreren skal forberede sin egen historie og planlægge forløbet for øvelsen, som strækker sig over længere tid.

Læreren skal forberede sig i forhold til den enkelte elevs fremlæggelse og opfølgning. Hver elevs fortælling må vare cirka 20 minutter og tilrettelægges som en del af årsplanen, så der ikke går for lang tid imellem elevernes fortællinger.

Ved selve øvelsen indleder læreren med at fortælle sin egen livshistorie frem til 9. klasse. Læreren kan eventuelt tage udgangspunkt i sit private fotoalbum.

Instruktion

Eleverne orienteres om øvelsen “Her er mit liv!”, dens formål, og hvordan og hvornår de skal fremlægge. Efterfølgende fortæller læreren, at der er afsat cirka 15 minutter til hver elev, og at eleverne kan bruge billeder, personlige effekter mv. til at understøtte deres fortællinger.

Fortællingerne kan handle om:

- Hvor og hvornår blev du født?
- Hvor har du boet gennem tiden?
- Hvilke familiemedlemmer bor du sammen med?
- Hvordan er din families hverdag? Hvad laver I om aftenen?
- Er der noget, der er særligt vigtigt for din familie?
- Hvad gør dig særlig glad, og hvad gør dig ked af det?

Herefter fortæller læreren om reglerne for, hvordan eleverne i klassen skal forholde sig til hinandens oplæg

- Alt, hvad der bliver sagt, er fortroligt. Det betyder, at eleverne gerne må tale med de andre i klassen om det, men ikke med andre på skolen.
- Undrer eleverne sig over noget, skal de spørge den elev, det handler om, og ikke tale med andre om det.
- Eleverne må ikke gøre grin med noget, der er sagt.
- Oplever eleverne, at disse regler ikke bliver overholdt, skal de gå til læreren.

Læreren skal tydeligt afgrænse over for eleverne, hvor personlige eleverne bør være, og at det er den elev, som fortæller, der har ordet. Det er derfor vigtigt, at læreren understreger, at spørgsmål først må stilles bagefter.

Den første gang fortæller læreren sin livshistorie som en model for, hvordan eleverne kan udforme deres fremlæggelse. Det kan anbefales, at eleverne sætter sig på gulvet i en halvcirkel.

Kommentar til øvelsen

Denne øvelse kan være meget blottende, men rigtigt udført kan den berige elevernes opfattelse af hinanden og dermed bidrage til en større rummelighed i klassen.

Øvelsen er et bud på, hvordan man takler den hårfine balance mellem at bruge de enkelte elever i klassen som ressourcer, uden at skille eleverne ud. Da hver enkelt elev fortæller sin egen livshistorie, undgås uheldige generaliseringer i forhold til nationalitet, social og kulturel baggrund.

Erfaringer

Erfaringer med øvelsen

Læreren, der brugte øvelsen i projektet, observerede, at det generelt havde givet eleverne en større respekt for hinanden, som bagefter var med til at forebygge konflikter og fremme en konstruktiv kommunikation.

3. Praktisk konflikthåndtering

Dette kapitel gennemgår nogle af udviklingsprojektets overvejelser i forbindelse med konfliktforståelse og de forskellige typer af konflikter, der kan opstå i en hverdag med flere kulturer. Gennem modeller og konkrete eksempler vises mulige veje til en mere konstruktiv tilgang til løsning af konflikter i skolen.

“Man kan gå hen og sige hej”, “Sende en sød sms”, “Spørge, om hun vil danse”. Forslagene er mange, og både piger og drenge i klassen bidrager til en fælles brainstorm om, hvordan man efter en uheldig episode igen kan komme i kontakt med en sød pige til klassefesten.

Eleverne i 8. klasse på Nøddeskovskolen er samlet og arbejder med “konfliktskulpturer” (se øvelsen side 56). De har gruppevis været på gulvet og illustreret forskellige konfliktsituationer, som for eksempel en situation, hvor to drenge har danset vildt og skubbet til en pige til klassefesten, eller hvad man gør, hvis en pige i klassen er ked af noget, der er sket derhjemme. Eleverne har brugt sig selv til at forme menneskelige skulpturer, som viser forskellige konflikter og dilemmaer. Hver elev i “skulptur” er blevet interviewet af læreren for at afdække, hvordan konflikten bedst håndteres.

Konflikter er en del af livet – også i skolen

Konflikter forbindes ofte med vanskelige situationer og ubehagelige oplevelser. Konflikter kan skabe afstand, indelukthed og fjendskab. Det betyder, at skoledagen kan blive tung, og problemerne kan følge med hjem. Konflikter er derfor noget, som man helst vil undgå.

Men konflikter er en del af livet. De er tæt forbundet med forandring og det faktum, at vi alle ser forskelligt på verden. Eleverne i udskoling er i rivende udvikling og møder ofte forskellige og nogle gange modsatrettede forventninger fra lærere, forældre eller kammerater. Det kan let give grobund for konflikter.

“Er det mig, der griber konflikten, eller konflikten der griber mig?” var et af de dilemmaer, som udviklingsprojektet arbejdede med. Måden, hvorpå en konflikt håndteres, er afgørende for, hvordan den udvikler sig. Her kan konstruktiv konflikthåndtering være en vigtig kompetence.

At forstå konflikter

Når man ønsker at arbejde konstruktivt med konflikterne, er det vigtigt at have en forståelse af konflikter og konflikters dynamik. En sådan forståelse kan danne grundlag for, hvilken tilgang man anlægger til en konflikt.

Den konfliktforståelse, som anvendes i denne publikation, er inspireret af Center for Konfliktløsning's definition af konflikt. Følgende gennemgang bygger på grundbogen *Konflikt og Kontakt*.

Definition af konflikt

Der er i udviklingsprojektet arbejdet med følgende definition af konflikter:

Definition

Konflikter er uoverensstemmelser, der giver spændinger i og mellem mennesker.

Definitionen kan uddybes ud fra følgende tre punkter:

- *Uoverensstemmelser* henviser til **sagen**. Det vil sige indholdet, substansen eller problemet, som er selve konfliktens genstand.
- *Spændinger* henviser til **relationen** mellem de uenige parter. Det vil sige, hvordan konflikten påvirker kontakten, samarbejdet eller forholdet mellem de implicerede.
- *I og mellem mennesker* henviser til, at der er spændinger hos den ene part eller hos begge parter. En konflikt skal tages alvorligt, også når det kun er én part, som oplever konflikten.

De to aspekter *sag* og *relation* er altid til stede i en konflikt, dog med varierende styrke. Det er kun muligt at finde en løsning, når begge aspekter inddrages.

I arbejdet med konflikter skal der etableres kontakt mellem parterne (relationen). Ligesom problemet og konfliktens årsager (sagen) skal håndteres.

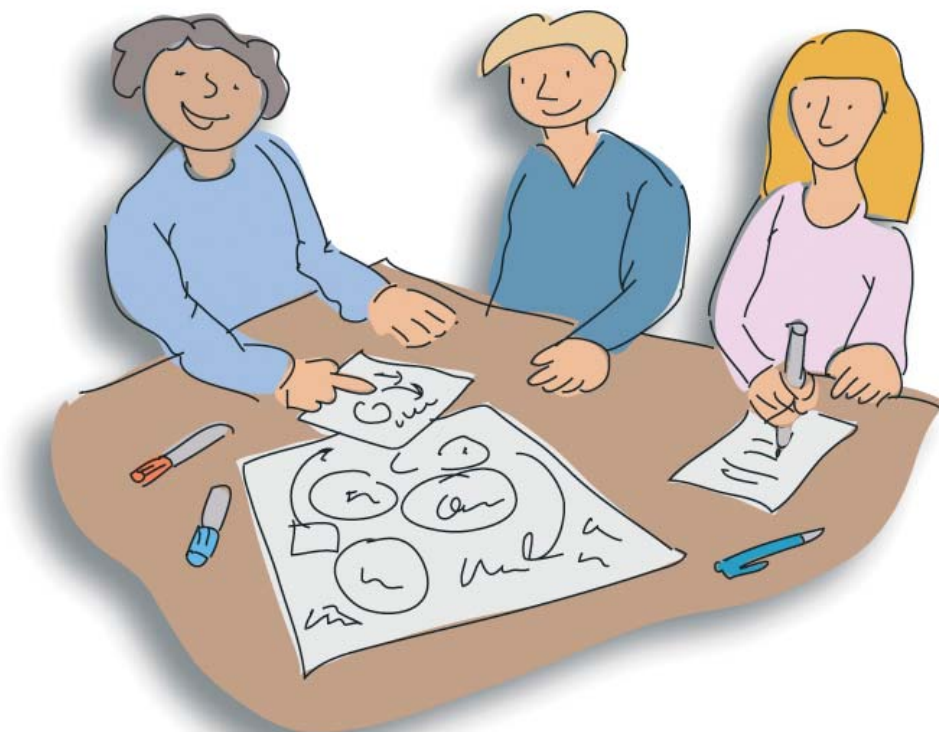
Konflikthåndtering er altså ikke at undgå konflikter. Skolerne, som indgik i udviklingsprojektet, fandt gode eksempler på, hvordan man kan lære af konflikterne, enten ved at gribe aktive konflikter eller ved at arbejde med konfliktcases i generaliseret form.

At arbejde med konfliktbegrebet

Erfaringerne fra udviklingsprojektet viste, at det er vigtigt, at deltagerne tager udgangspunkt i deres egen forståelse af konflikter. Det kan ske gennem øvelser, refleksion og dialog.

Der er ofte forskellige tilgange og holdninger til, hvordan konflikter skal håndteres. I arbejdet med konflikter er det essentielt, at forskelle og ligheder tydeliggøres og respekteres.

For at en lærer på konstruktiv vis kan gennemføre et forløb om konflikter, er det af stor betydning, at læreren er sig sin egen holdning bevidst. I udviklingsprojektet gennemgik lærerne selv nogle af øvelserne, før de blev gennemført i klasserne. Den følgende øvelse kan derfor anvendes til både elever og lærere.

Øvelse Konfliktforståelse

Formål

Denne øvelse søger at bevidstgøre deltagerne om egne holdninger til konflikter og introducere dem til udviklingsprojektets definition af konflikter.

Forberedelse

Til øvelsen skal bruges fem til seks borde, alt afhængig af deltagerantal. Et flipoverark til hver gruppe samt tre tuscher i forskellige farver per deltager.

Instruktion

Deltagerne deles i grupper á fem til seks deltagere. Grupperne placerer sig rundt om et bord. Foran dem ligger et flipoverpapir og én tusch.

Bed én af deltagerne skrive ordet "konflikt" midt på papiret. Processen består nu af seks runder:

Runde 1 (i grupperne nonverbalt)

Deltagerne skriver på skift de associationer, som de får til begrebet konflikt. Det gør ikke noget, at nogle af grupperne går i stå undervejs. Det er en del af processen, da den også handler om samarbejde.

Runde 2 (i grupperne nonverbalt)

Deltagerne får hver en tusch i en ny farve. Nu skal deltagerne sætte strek under de ord, som de opfatter som positive.

Runde 3 (i grupperne nonverbalt)

I denne runde får deltagerne igen en ny farve tusch. Nu skal deltagerne sætte en cirkel om de ord, som de hver især opfatter som negative.

Runde 4 (i grupperne)

Deltagerne skal nu tale sammen om det, de har skrevet i grupperne. Læreren kan eventuelt skrive spørgsmål på tavlen for at strukturere diskussionen i grupperne.

- Var I enige om, hvad en konflikt kan være?
- Hvilke forskelle kom frem?
- Var I enige om det positive/negative ved konflikter?

- Blev jeres forståelse af konflikt tydeligere?
- Hvad undrede I jer over?

Runde 5 (i plenum)

Læreren samler op på gruppernes diskussion med udgangspunkt i besvarelserne af overstående spørgsmål. Dette uddybes med spørgsmål til arbejdsprocessen. Læreren skriver stikord på tavlen.

Runde 6 (i plenum)

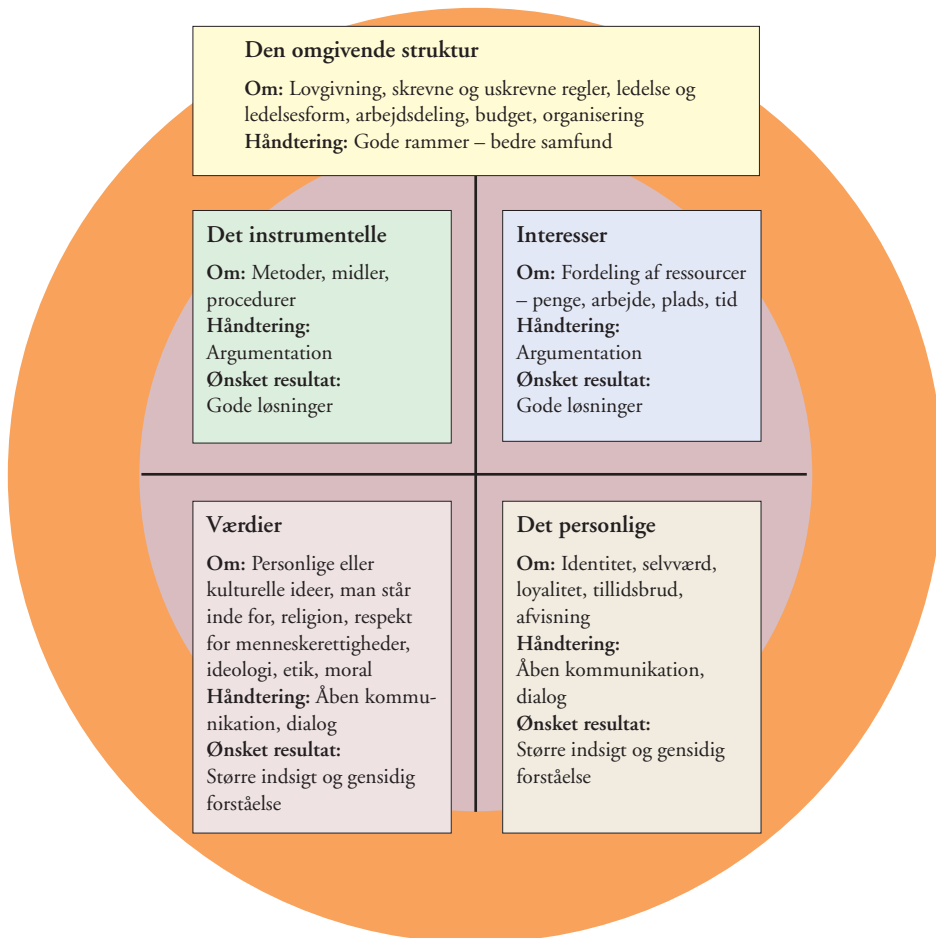
Læreren præsenterer deltagerne for konfliktdefinitionen, se side 40, samt de to aspekter "sag" og "relation". Dette relateres til gruppernes konklusioner. Afsluttende diskuteres, hvordan en konflikt kan håndteres på en konstruktiv måde.

Konflikters dimensioner

Konflikter kan virke forvirrende og svære at overskue. Hvad er det egentligt, der sker, når vi møder kollegaer eller elever, som er involveret i eller påvirket af konflikter? De vrede ord eller afvisende handlinger kan være svære at forstå. Følgende analysemodel, figur 44, søger at give et overblik. Modellen opererer med fem dimensioner:

- Den omgivende struktur
- Det instrumentelle
- Interesser
- Værdier
- Det personlige

Model: *Konfliktens dimensioner*

Model ved Nethe Plenge, Center for Konfliktløsning

Denne model er et overbliksskema, når man arbejder med konflikter, inklusive flerkulturelle konflikter.

Den omgivende struktur er de rammer, man har som betingelser. Det er ydre vilkår, som for eksempel lovgivning, skrevne og uskrevne regler med mere. Det kan være givne forhold i samfundet, på skolen eller i lokalsamfundet.

Det instrumentelle i en konflikt kan være uenigheden om, hvordan noget skal gøres. Der er her tale om en uenighed om metoder, midler eller procedurer. Det kan for eksempel være uenigheden om, hvor en skoleudflugt skal gå hen? Hvordan en opgave skal udføres?

Man er uenige om, hvad der skal gøres.

Interesser i en konflikt kan være konkurrencen om sparsomme ressourcer eller konkrete ting. Det kan handle om penge, tid og plads, og hvem der får lov at fylde mest både fysisk og psykisk. Det kan for eksempel være en konflikt om, hvor man skal sidde i klassen.

Man er uenige om, hvem der skal have hvad.

Værdier i en konflikt kan være uoverensstemmelser mellem personlige holdninger eller ideologi, som er vigtige for den enkelte. Der er her tale om, hvordan man definerer, hvad der er rigtigt og forkert, hvad der er tarveligt, hvad man kan, og hvad man ikke kan. Det kan for eksempel være uenighed om den pædagogiske linje, menneskerettigheder, traditioner, religion, politisk overbevisning, mv.

Man er uenige om, hvad der er rigtigt.

Det personlige i en konflikt kan være, når handlinger kommer i uoverensstemmelse med personlige følelser af loyalitet, venskab eller fællesskabsrelationer. Der er tale om dybe og ofte skjulte følelser, som kan gøre parterne i en konflikt usikre og sårbare. Det kan for eksempel være, når Maria er ked af, at hun ikke er inviteret med til festen. Disse konflikter berører følelserne af ikke at blive regnet for noget, ikke at blive set, ikke at have tillid til andre og at blive holdt uden for. Der kan her være tale om konflikter, der kun er oplevet af den ene part.

Man er uenige om, hvordan situationen opleves.

De forskellige dimensioner er ofte blandet sammen i konflikter. Når to elever skændes om, hvordan man vælger hold til fodbold, kan det se ud som om, de skændes om principperne for, hvordan der vælges hold (en instrumentel konflikt). Det kan samtidig være om, hvem der skal have den bedste spiller (en interessekonflikt) og en kamp om anerkendelse, eller hvem der bestemmer (en personlig konflikt).

Der er ofte flere dimensioner til stede i en konflikt. Ved at analysere konflikten gennem dimensionerne bliver det klart, hvor konfliktens tyngdepunkt ligger. I arbejdet med konflikter kan det være konstruktivt at tage udgangspunkt i dette tyngdepunkt. Modellen giver læreren et redskab til at gå i dialog med eleverne om klassens konflikter. Her ved kan konflikten analyseres og bearbejdes, samtidig med at modellen bidrager til at skabe en afstand mellem de implicerede elever og konfliktens genstand.

Hvis tyngdepunktet hos den ene part er værdier, og den anden part ser konflikten som en interessekonflikt, kan det forværre konflikten yderligere. Modellen kan her bidrage til at tydeliggøre konflikten over for

den enkelte og de bagvedliggende motiver hos implicerede parter. Målet er gennem dialog at opnå en gensidig forståelse hos de implicerede parter for den andens motiver. Den nye forståelse kan åbne mulighed for en fortsat dialog og forhandling om, hvad der skal gøres, og hvordan parterne kommer videre.

Gennem dialogen kan parterne søge gensidig forståelse og opklaring. En dialog er ikke det samme som at acceptere den andens synspunkt eller at give den anden ret. Man fører dialog for bedre at forstå de følelser, der viser sig, eller de værdier, der eksisterer hos parterne. Dialogens sigte er at undersøge og ikke at tage beslutninger.

Konflikters eskalering

Konflikter er forskellige og kan ikke sættes på en fast formel. Alligevel lader det til, at der eksisterer et mønster for destruktiv optrapning i konflikter. Dette mønster kan illustreres som en “konflikttrappe”.

Udviklingsprojektet har taget udgangspunkt i Center for Konfliktløsning’s “konflikttrappe”, som folk fra forskellige lande og kulturer har kunnet genkende. Når konflikten udvikler sig, går de implicerede parter ofte ubevidst på et af trappens trin.

1. Uoverensstemmelse

Vi vil ikke det samme.

To parter har ikke den samme holdning til en sag.

2. Personificering

Den andens skyld.

Den anden er problemet. Der opstår negative følelser. Den sårede part angriber, bebrejder, betvivler motiv og den andens karakter. Dette fører til forsvar, sårethed, misforståelser og forvrængninger.

3. Problemfeltet udvides

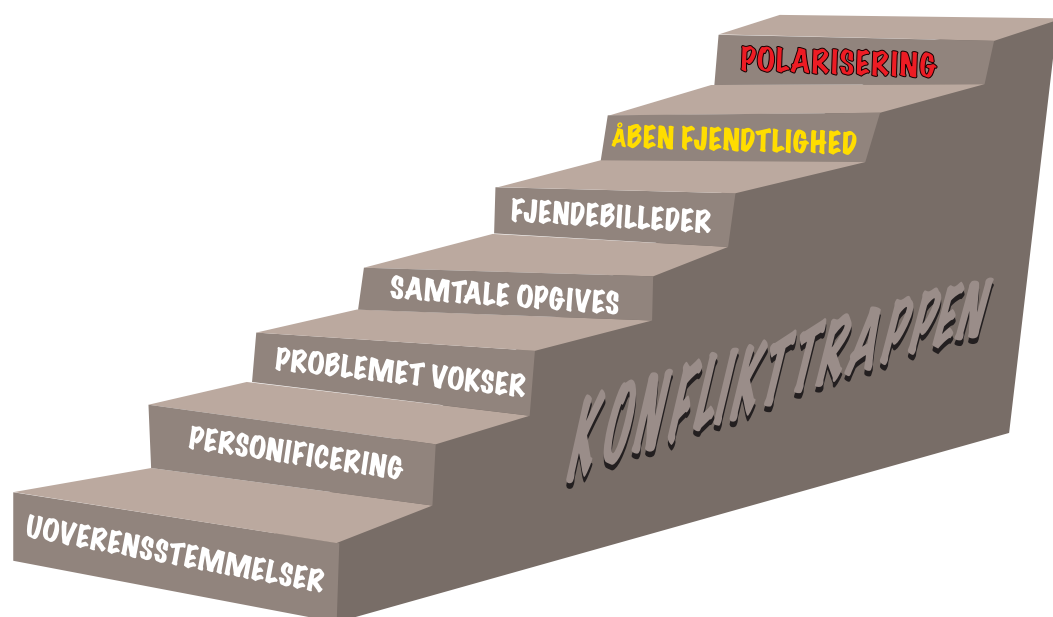
Der er meget i vejen.

Nye problemer inddrages, og gamle sager tages op. Herved øges konfliktens kompleksitet.

4. Samtale opgives

Kommunikationen opgives.

Kommunikationen mellem konfliktens parter bliver mere upræcis

og mere følelsesladet. Dette fører til stadig mindre forståelse, og de to parter undgår ofte hinanden. I stedet kommunikerer gennem handlinger såsom at bagtale og søge forbundsfæller.

5. Fjendebilleder

Modparten er forkastelig.

Det oprindelige problem er glemt. I stedet fremstår de implicerede parter som to modpoler, og verden inddeles i "de gode" og "de onde". Konflikten fremstår som en magnet.

6. Åben fjendtlighed

I vredens vold.

Kontakten mellem de implicerede parter tager ekstreme former, hvor målet er at gøre den anden ondt. Samtidig udskilles de personer, der har forsøgt at forholde sig neutralt eller mådeholdent til konflikten, og kategoriseres som forrædere.

7. Polarisering

Der er ikke plads til os begge.

De to parter kan og vil ikke være i samme rum, hvilket resulterer i geografisk adskillelse.

Når de typiske trin i optrapningen bliver tydelige for eleverne, bliver det ofte muligt for dem at se, hvordan de selv bidrager eller har bidraget til konflikter. Denne bevidstgørelse gør det muligt at overveje, om

man kan handle anderledes i konfliktsituationer og derved bidrage til, at de nedtrappes.

Afgørende bliver derfor, hvordan man møder og håndterer konflikten. De følgende afsnit i kapitlet sætter fokus på at møde konflikter og håndtere konflikter konstruktivt.

At arbejde med konflikters dimensioner og optrapning

Arbejdet med konflikter i en klasse har blandt andet til formål at skabe en fælles forståelse af konflikters væsen og dynamik. Udviklingsprojektet viste, at eleverne kan tage de præsenterede begreber til sig, ved at undervisningen tager afsæt i situationer, som eleverne kender, og som har betydning for dem. Det er her vigtigt, at lærerne får erfaringer med at tale om og arbejde med konflikter, som de også selv er del af.

Øvelse At forstå konflikter

Formål

Formålet er at give eleverne nogle konkrete redskaber til at håndtere og forstå en konflikt og derved blive bevidste om deres egen rolle i konflikter.

Forberedelse

De to modeller "Konfliktens dimensioner" og "Konflikttrappen", tilpasset elevgruppens alder og faglige niveau.

Hver elev skal bruge papir og blyant. Forud for øvelsen kan læreren i aviser mv. finde eksempler på konflikter.

Instruktion

Læreren gennemgår pointerne fra de to modeller "Konfliktens dimensioner" og "Konflikttrappen".

Eleverne inddeles herefter i grupper, hvor de skal arbejde med at finde eksempler på konflikter fra deres hverdag, eventuelt aviser.

Grupperne skal overveje og give forskellige svar på spørgsmålet, hvorfor konflikter opstår. Eksempler på svar kan være: "Vi er uenige om, hvordan vi skal løse opgaven?", "Jeg føler mig ikke respekteret".

Ud fra elevernes svar kan læreren og eleverne sammen forsøge at finde konfliktens dimension og derved konfliktens tyngepunkt.

Grupperne kan herefter uddybe deres svar med konkrete eksempler på:

- Konflikter, som opstår, når man er uenige om, hvordan noget skal gøres. (Det instrumentelle)
- Konflikter, som opstår, når man er uenige om konkrete sager. (Interesser)
- Konflikter, som opstår, når man er uenige om personlige eller kulturelle ideer. (Værdier)
- Konflikter, som opstår, når man føler sig svigtet eller afvist. (Det personlige)

Hver gruppe kan eventuelt vælge et konkret konflikteksempel. Eksemplet kan fremlægges for de andre grupper. Denne del af øvelsen kan med fordel kombineres med øvelsen “Konfliktskulpturer” (se side 56) eller laves som rollespil.

Herefter kan læreren og elever i fællesskab placere de forskellige konflikters udvikling på konflikttrappens trin. Her kan læreren spørge til:

- Hvor på trappen en given konflikt befinder sig?
- Er alle parter på samme trin?
- Hvilke handlinger har gjort, at de er havnet der?

Diskussion/perspektivering

Øvelsen afrundes i plenum med en diskussion om, hvad der optrapper og nedtrapper en konflikt, og om hvilke følelser og behov der tydeliggøres, når vi er i konflikt.

Kommentar til øvelsen

Øvelsen kan udvides, ved at eleverne inddrager eksempler fra tekster, videoklip, pressen mv. Ligesom læreren kan have valgt én konflikt ud på forhånd og forberedt gennemgangen af denne. Det er lærerens vurdering, om det skal være en case, eller om det for klassen vil være givtigt at gennemgå en aktuel konflikt.

Øvelsen kan eventuelt være indledningen til en samtale om trivsel i klassen og på skolen.

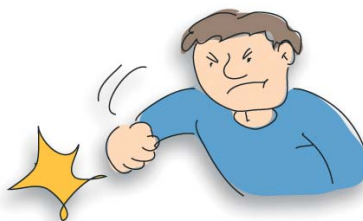
At møde konflikter

Når man udsættes for bebrejdelser, bliver ignoreret eller på anden måde møder konflikter, har den måde, man reagerer på, betydning for konfliktens videre forløb. Ligesom konflikter er forskellige, reagerer vi mennesker også meget forskelligt alt efter temperament, tidligere erfaringer og de sammenhænge, som konflikterne opstår i.

Her præsenteres tre typiske måder at reagere på i konflikter:

Definition

Tre reaktioner på konflikter

SLÅ

Man angriber, forsvarer sig eller kaster sig over modparten i konflikten. Man reagerer aggressivt, bruger fysisk eller psykisk vold eller er sarkastisk. Man giver tilbage med samme mønt.

GÅ

Man undviger, ignorerer eller fortrænger konflikten. Man vælger at indordne sig, bagatellisere eller lade som ingenting. Man sætter en facade op og søger at undgå konflikten.

STÅ

Man erkender konflikten, konfronterer den og tør møde både problemet og modstanderen. Man tager og bevarer kontakten til modparten, undersøger konfliktens indhold og søger at være tydelig og ærlig i dialogen.

At arbejde med konfliktmønstre

Det kan være givtigt for både lærere og elever at undersøge de tre reaktionsmønstre.

Ideen er at undersøge reaktionsmønstrene som handlemuligheder og disses konsekvenser. Man bør ikke udnævne et reaktionsmønster som rigtigt eller forkert. En forståelse af mønstrene og en indsigt i, hvordan man selv reagerer på konflikter, kan gøre det lettere for eleverne at møde konflikter konstruktivt.

En måde at arbejde med disse reaktionsmønstre på er, at læreren giver eleverne eksempler på forskellige slags konflikter og forskellige måder at forholde sig til disse konflikter på. Eleverne kan analysere og diskutere konflikterne og reaktionerne på dem. Læreren kan finde eksempler fra historien, i samtiden og inden for litteraturen. Det er her vigtigt at vise, at de forskellige reaktionsmønstre kan have deres berettigelse, alt efter konflikten, dens sammenhæng og historik.

Fordomme, forståelse og fikspunkter

Når man er i en konflikt, spiller forestillingerne om motiver og baggrunde for modpartens handlinger ofte en stor rolle. Man gætter sig til, hvad der ligger bag den andens handlinger, og ofte gætter man forkert. Derfor er det relevant at kigge på de forforståelser, vi har i mødet med andre mennesker.

Al forståelse bygger på forforståelse. Lektor i kommunikation ved Roskilde Universitetscenter, Iben Jensen, påpeger, at det er en fordom at tro, at vi ingen fordomme har. I den forbindelse introducerer hun begrebet "fikspunkter". Et fikspunkt refererer til emner eller temaer, der kan bringe en persons sind i kog, ofte på kort tid.

Når konflikter udspiller sig i en flerkulturel kontekst, kan der være relativ stor forskel på de værdier, den enkelte sætter højt. Ofte kan fordomme om en kultur være afgørende for, hvordan personer ser konflikten.

Det kommer eksempelvis til udtryk, når Murat kommer hen til sin klasselærer og fortæller, at han ikke må være med til at spille fodbold med de andre drenge i frikvarteret, fordi han er araber.

Det er vigtigt at være bevidst om egne fordomme og fikspunkter i sådanne konflikter.

Hvis Murats klasselærer tager kulturfordommen for gode varer, kan konflikten blive meget svær at løse. I stedet kan læreren søge at finde den egentlige grund til konflikten:

- Spiller Murat dårligt fodbold?
- Er han uvenner med den styrende dreng i klassen?
- Bliver han aggressiv, når han ikke får bolden?
- Eller er han bare blevet offer for drengene i 5. klasses interne magtkamp?

Hvis man således indledningsvis søger at forstå det almene og medmenneskelige i konflikten og ser bort fra det kulturelt betingede, kan konflikter ofte blive lettere at løse.

Erfaringer fra udviklingsprojektet

På det fælles seminar arbejdede lærerne fra udviklingsprojektet med kulturelle fikspunkter. Lærerne undersøgte deres egne fikspunkter ud fra cases fra skoledagen. Ved rollespil og fælles refleksion blev forskelle på de kulturelt specifikke fikspunkter og det alment menneskelige tydeliggjort.

Case I Danmark har vi et afslappet og naturligt forhold til alkohol

Jasmins far fortæller bekymret, at hans datter har været med til en fest, hvor der var nogle berusede drenge.

Hvordan håndterer jeg som lærer den situation?

Pointer fra den fælles refleksion:

Som lærer er det vigtigt at tage farens bekymringer alvorligt. Det kan man gøre ved at spørge til den konkrete situation:

- Hvad skete der faktisk?
- Hvordan oplever faren de unges forhold til alkohol?
- Hvor meget og hvor tit drikker de?

- Kender han andre forældres reaktioner til de unges fester og deres alkoholforbrug?
- Mener han, at der er behov for fælles alkohol- og festregler i klassen?

Den kulturspecifikke reaktion kan i dette tilfælde være at indlede samtalen med at fortælle om danskernes afslappede forhold til alkohol og herved bagatellisere farens bekymringer. Det er ikke konstruktivt.

Case De skal ikke tale tyrkisk

Eleverne arbejder i grupper i matematiktimen. Læren går rundt og ser, hvordan arbejdet skrider frem. Læreren hører, at der tales tyrkisk i en af grupperne, og tænker umiddelbart, at eleverne taler om andet end matematik, og måske endda om læreren selv.

Hvordan håndterer jeg som lærer denne situation?

Pointer fra den fælles refleksion:

Som lærer er det vigtigt at bevidstgøre sig selv om sine egne fordomme:

- Når jeg tror, at de taler om mig, delagtiggør jeg dem i min oplevelse af situationen, og hvad det gør ved mig?
- Ved at åbne for en samtale om, hvad en sproglig udelukkelse gør ved personer, kan læreren bevidstgøre eleverne om, hvilken effekt deres samtale kan have på andre.
- Fortæl åbent om oplevelsen af at være udelukket, og hvilke forestillinger det kan lede til.
- Spørg, om eleverne selv kender denne følelse.

Den kulturspecifikke reaktion i denne situation ville være at forbyde eleverne at tale tyrkisk. Dette kan efterlade eleverne med indtryk af, at deres sprog er mindre værd end dansk.

At håndtere konflikter konstruktivt

I mødet mellem forskellige kulturer kan der opstå misforståelser og konflikter. Ofte forsvinder sådanne misforståelser og konflikter, når de implicerede parter taler åbent om tingene.

Nogle gange er det nødvendigt at gå ind i konflikten med særlig opmærksomhed og bruge nogle af de redskaber, der er til rådighed i *konstruktiv konflikthåndtering*. Når det handler om flerkulturelle konflikter er udgangspunktet det samme, som når man går konstruktivt ind i andre konflikter.

Definition

Gennem **konstruktiv konflikthåndtering** sættes fokus på det, man vil, så man får en mere direkte og åben kontakt mellem parterne. Man gør brug af metoder, så parterne kan bevare værdighed, og fællesskabet lider mindst mulig skade. Man søger at bruge konfliktens kraft til at finde nye måder at løse problemet på, så sagen afklares, og relationen bliver bedre.

Center for Konfliktløsning påpeger, at nogle af de konflikter, der involverer forældre til tosprogede elever, drejer sig om aktiviteter i skolen. Forældrene har svært ved at se det vigtige i for eksempel idræt, udflugter og lejrskoler. I disse situationer er det vigtigt at have øje for værdidimensionen i konflikten, som omtalt i begyndelsen af kapitlet, ellers kan konflikten ofte eskalere, ved at problemfeltet udvides, og nye problemer dukker op.

Det er vigtigt, at

- spørge og lytte til det, der ligger bag bekymringerne,
- fremlægge og forklare de pædagogiske principper og overvejelser, der ligger bag den type undervisning,
- opnå et fælles ejerskab til elevernes uddannelsesforløb,
- være åben og vise forståelse for hinandens forskellighed,
- søge de fælles beslutninger.

Kernepunkter i konstruktiv konflikthåndtering

Konflikter indeholder genkendelige mønstre. Den konkrete konflikt har dog altid sine egne unikke træk. Derfor er det vigtigt, at konflikt-håndtering altid tager afsæt i den konkrete situation. Ellers risikerer man, at konfliktarbejdet bliver overfladisk, mekanisk og i værste fald manipulerende. Derfor er det betydningsfuldt jævnlige at overveje metoder og deres konsekvenser. Når det er sagt, giver det ofte god mening at arbejde ud fra en disposition, som består af følgende fire kernepunkter.

Definition

Fire kernepunkter

1. Hvad er der sket?

Hvad er problemet? Hvilken sag handler det om? Hvem har været involveret? Hvornår er det sket? Hvor længe har det stået på? Forsøg at undgå følelser, fortolkning og domme i beskrivelsen af fakta.

2. Hvordan har du/jeg det med det, som er sket?

Hvad gør det ved mig? Hvilke følelser har konflikten vakt? Forsøg at tale i "jeg-sprog": Jeg bliver irriteret, forvirret... frem for "du-sprog": Du er urimelig, tarvelig... osv.

3. Hvad er vigtigt for dig/jer?

Parternes bagvedliggende behov og interesser afdækkes. Det kan være ønsket om samarbejde, respekt, ro, anerkendelse, tillid, medindflydelse. Der skal fokus på, hvilke af dine/mine/vores behov, værdier og interesser, der skal tilgodeses?

4. Hvad kan vi faktisk gøre?

Hvad ønsker du/jeg, der skal gøres og af hvem? Alle parterne i konflikten kan byde ind med mulige handlinger og løsninger (brainstorm). Herefter kan parterne vælge konkrete løsninger. Det kan være en aftale om at gøre noget? Eller at vi fortsætter samtalen?

De fire kernepunkter er del af de fleste former for konfliktarbejde: Mægling, mediation, basal konfliktløsning. De kan også bruges til egne personlige overvejelser eller sammen med andre til at reflektere

over, hvad man gør, og hvad man kan gøre. Kernepunkterne kan for eksempel bruges som interviewguide i arbejdet med konfliktskulpturer. (Se øvelse). Sigtet er at finde frem til en række handlinger, der kan ændre konfliktens forløb fra et destruktivt til et konstruktivt.

Øvelse Konfliktskulptur

Formål

At give eleverne en alternativ måde at forholde sig til og diskutere konflikter.

Forberedelse

Eventuelt forberedelse – se casen: “At forstå konflikter”, side 48.

Instruktion

Inddel eleverne i grupper af fire til seks elever. Hver gruppe finder en konflikt eller vælger en case. Alle deltagerne i gruppen hjælper med at forme konflikten som en fysisk skulptur, hvor de hver især kropsligt og uden ord udtrykker en rolle i konflikten. To elever kan for eksempel være de implicerede parter, mens en anden elev kan være konfliktens sag. De resterende elever kan være følelser eller handlinger forbundet med konflikten. Konfliktskulpturen vises som en uløst konflikt.

Efter at grupperne har lavet deres skulpturer, samles klassen, og grupperne viser på skift deres skulpturer. Skulpturerne må ikke kommenteres. Der skal være ro og tid til at studere skulpturerne.

Diskussion/perspektivering

Læreren skal i den efterfølgende diskussion folde konflikten ud. Det kan blandt andet ske ved at interviewe eleverne i skulpturen. Det kan her være hensigtsmæssigt at bruge de fire kernepunkter – se beskrivelse nedenfor – som udgangspunkt for spørgsmål:

1. Hvad er der sket? Hvad er problemet?
2. Hvordan har du det med det, der er sket?
3. Hvad er vigtigt for dig?
4. Hvad kan vi faktisk gøre?

De andre gruppers overvejelser og synspunkter inddrages løbende.

4. Erfaringer fra fire skoler

Dette kapitel indeholder de fire folkeskolars erfaringer fra projektet "Flerkulturel rummelighed i skolen". Der er eksempler på aktiviteter, som blev udviklet og afprøvet af lærerne på de deltagende skoler. Endelig skitseres skolernes fremtidige ideer til at styrke den flerkulturelle rummelighed.

Dette kapitel handler om de fire skolars erfaringer med udvikling og afprøvning af projektets aktiviteter, og hvordan erfaringerne forventes at indgå i skolernes fremtidige arbejde med at styrke den flerkulturelle rummelighed.

For at støtte arbejdet med at udvikle en handleplan for indsatsen på den enkelte skole, blev hvert af de deltagende lærerteam bedt om at beskrive og analysere deres skolehverdag. Hvert team tog udgangspunkt i en problemstilling, som teamet i fællesskab havde vurderet som væsentlig at arbejde med, og arbejdede ud fra nedenstående model.

Lærerne fra skolerne fik til opgave i fællesskab at gennemgå følgende punkter for at udvikle en helhedsorienteret handleplan:

- A. Problemet – det spørgsmål, man stiller sig selv eller bliver stillet.
- B. Beskrivelse – de iagttagede situationer.
- C. Analyse – de fundne årsagsforklaringer.
- D. Målet – når man ser fremad mod det optimale.
- E. Ny praksis – de nødvendige handlinger.

Formålet med øvelsen var at ordne lærernes sanseindtryk, forklaringer og mål, så de kunne omsættes til konkrete handlinger og i sidste ende en ændret praksis.

Lærerne fra de fire skoler fik, via arbejdet med at beskrive, analysere, opstille mål og fastlægge aktiviteter, etableret et fælles udgangspunkt for at forandre den nuværende situation på skolerne. De følgende sider beskriver, hvordan disse handleplaner blev omsat på de enkelte skoler.

Dagmarskolen i Ringsted

Fem lærere fra udskolingens deltog i udviklingsarbejdet sammen med klasser på 8., 9. og 10. klassetrin samt modtagelsesklassernes ældste elevgruppe. Dagmarskolen har planlagt at inddrage fleksuger og aftenarrangementer og mindst én gang årligt at sætte fokus på ligeværd, mobning og konflikthåndtering. Tanken er, at lærerne efter endt projektperiode skal være nøglepersoner i det videre arbejde med at styrke den flerkulturelle rummelighed på skolen.

Dagmarskolens formål med at indgå i projektet "Flerkulturel rummelighed i skolen" er: *At skabe større forståelse og tolerance mellem eleverne og at styrke deres kompetencer til at håndtere konflikter og agere inkluderende.* Det betyder, at lærerne følger projektets princip: At først lærerne og siden eleverne træner deres evne til at samarbejde, løse konflikter og respektere hinanden på tværs af sociale, etniske og nationale tilhørsforhold.

Fakta

Dagmarskolen er beliggende midt i Ringsted by. Der er cirka 570 elever og to SFO'er med cirka 250 børn. Skolen har 0.-9. klasse, kommunens specialklasser for elever med generelle indlæringsvanskeligheder samt modtagelsesklasser for flygtningebørn. Dertil kommer en læseklasse og en sprogørnehaveklasse. Dagmarskolen er overbygningsskole for Kildeskolen og Nordbakkeskolen.

Inklusion af alle elever

På Dagmarskolen har man følgende iagttagelser:

- Lærerne oplever, at de tosprogede elever på skolen holder sig for sig selv og sjældent får danske kammerater.
- Mange af de tosprogede piger opleves som indadvendte og generte.

- Drengene beskrives modsat som krævende og urolige.
- De tosprogede elever beskrives generelt som tilbageholdende. De forsøger at nedtone det “ikke-danske” og ønsker kun sjældent at fortælle om sig selv og deres baggrund.

Lærerne ønsker sig redskaber til at åbne kommunikationen med de tosprogede elever og deres forældre og derved forbedre rummeligheden. *“De tosprogede elever skal væk fra sidelinjen og ind i varmen”*, som én af lærerne udtrykker det.

Specifikt ønsker lærerne at fremme en mere inkluderende attitude blandt de danske børn over for deres tosprogede klassekammerater.

Problemet er særligt påtrængende, når tosprogede elever fra modtagelsesklassen skal integreres i de almindelige klasser. Den gennemgående reaktion hos de danske børn er afvisning eller ignorering. Der er ganske vist en procedure for, hvordan elever fra modtagelsesklasserne skal integreres i de almindelige klasser, men proceduren er ikke tilstrækkelig. Lærernes spørgsmål lyder på den baggrund: *Hvordan giver vi de tosprogede elever mere selvtillid og støtter inklusion af alle i klassen?*

Indsatsområder på Dagmarskolen

Udviklingsprojektet på Dagmarskolen kom i praksis til at omhandle fire områder:

1. Integration i klassen

Generelt har vægten i arbejdet med inklusion ligget på kulturforståelse. Eksempler på aktiviteter er en fælles aktivitetsuge for hele skolen med fokus på forskellige kulturer, deres forskelle og ligheder.

For udskolingsafsnittet har skolen udarbejdet et idékatalog, som understreger nødvendigheden af, at de tosprogede elever mødes fagligt og sprogligt på det niveau, hvor de er. Kataloget bidrager til at styrke integrationen af de tosprogede elever i klassens sociale og faglige sammenhæng via forskellige øvelser og undervisningsforløb. Øvelsen “Her er mit liv” er et eksempel på et forløb hentet herfra. (Se side 37).

2. Introduktionsdage for nyetablerede 8. klasser

Lærerteamet har tilrettelagt introduktionsforløbet for de nye 8. klasser med afsæt i en anerkendende pædagogisk tilgang, samt med en introduktion til og indføring af portfolio metoden på klassetrinnet. (Se side

20). Samtidig er lærerne opmærksomme på, at hvis integrationen af de tosprogede elever skal lykkes, kræver det, at eleverne fra modtagelsesklassen allerede fra skoleårets start etablerer sig som en del af distriktsklassens sociale liv.

3. Fælles referenceramme for konflikthåndtering

Eleverne i 8. klasse er med stor succes blevet introduceret til praktisk konflikthåndtering. Derudover har lærerteamet og andre interesserede kolleger fra skoleafdelingen gennemført et kursus over to dage i konfliktløsning og mægling. På sigt ønskes elevmægling etableret på skolen.

4. Samarbejdet med modtagelsesklassens forældregruppe

I løbet af året er der afprøvet forskellige måder at etablere en god kontakt til forældrene. En form med fokus på socialt samvær har været frugtbar og resulteret i et massivt forbedret fremmøde blandt forældrene.

Forankring af projektløbet på Dagmarskolen

Udfordringen er ifølge skolelederen at få gjort de kompetencer, den enkelte lærer har erhvervet gennem projektet, fælles for hele udskolingen. Helt konkret vil skolen fremover satse på konflikthåndtering som en fælles kompetence i udskolingen. Elevmægling vil også blive etableret på skolen med en af de deltagende lærere som primus motor og med opbakning fra ledelsen. Skolen vil søge at tilrette undervisningen med inddragelse af portfoliomethoden (se side 20), ligesom anerkendelse som grundlæggende pædagogisk princip vil blive styrket i tiden fremover.

Nøddeskovskolen i Næstved

Deltagelse i projektet "Flerkulturel rummelighed i skolen" har for Nøddeskovskolen været en videreudvikling af et allerede påbegyndt arbejde med konflikthåndtering på skolen. Ved yderligere at sætte fokus på anerkendelse og kulturforståelse har skolen søgt at udvikle kendskabet til kultur og dens betydning samt at kvalificere skolehjem-samarbejdet generelt og særligt samarbejdet med de tosprogede elevers forældre.

Fakta

Nøddeskovskolen ligger i Næstved by. Det er en afdelingsopdelt skole bestående af en folkeskoleafdeling, en centerafdeling

for børn med fysiske og psykiske udviklingsproblemer, en undervisnings- og behandlingsafdeling (U&B) for børn med socio-emotionelle vanskeligheder samt to SFO'er for børn fra henholdsvis folkeskoleafdeling og centerafdeling. I alt er der på Nøddeskovskolen cirka 390 elever.

Fire lærere fra udskoling har deltaget i udviklingsarbejdet sammen med 7., 8. og 9. årgang fra folkeskoleafdelingen på skolen. Derudover har skolens SSP-konsulent (konsulent for samarbejdet mellem socialforvaltningen, skolen og politiet) deltaget. Hun har, sammen med skolens psykolog, startet en netværksgruppe for forældre til tosprogede elever i indskoling.

Der er på Nøddeskovskolen særlig arbejdet med kulturforståelse og anerkendende pædagogik. Skolens lærere har undret sig over, at danske og tosprogede elever er sammen på skolen, men ikke udenfor, og at når der opstår konflikter i klassen, holder de tosprogede elever sammen. Udviklingsarbejdet i udskoling har derfor haft som målsætning: *At give lærerne et bedre kendskab til andre kulturer samt et øget kendskab til forskellige kulturbaggrundes betydning for konflikters opståen og løsning.* På skolen ønsker man således at ændre praksis. Lærerne skal være bedre i stand til at tilrettelægge dagligdagen sådan, at der opstår færre konflikter, og at de eksisterende konflikter løses gennem inddragelse af elever og deres forskellige ressourcer.

Nøddeskovskolens indsatsområder

Udviklingsprojektet har i praksis omhandlet følgende fire indsatsområder:

1. Fordomme og forestillinger

Lærerne havde observeret et behov for, at eleverne i en 8. klasse arbejdede med normer om seksualitet og kærlighed. Der havde for eksempel været misforståelser og/eller uklarhed i forbindelse med seksualundervisningen og klassens lejrskole. På den baggrund blev der tilrettelagt et forløb med seksualitet og kærlighed som tema.

Forløbets faglige progression blev bygget op på følgende måde: Først etablerede lærerne klassens rum for dialog. Klassens elever fik mulighed for at afprøve synspunkter og holdninger i forhold til temaet kærlighed og seksualitet gennem en række små øvelser. Øvelserne var med

til at afdække forskellige holdninger og mulige konfliktpunkter inden for elevgruppen.

Derefter blev der arbejdet med filmen "Habibi min elskede". Arbejdsbeskrivelse til filmen kan findes på Det danske Filminstituts websted.

2. Konflikt håndtering

Eleverne i 7. og 8. klasse blev med stor succes introduceret for praktisk konflikt håndtering.

Blandt andet blev øvelsen konflikt skulpturer (se side 56) brugt som et redskab til at bearbejde filmen "Habibi min elskede". Konflikt skulpturerne viste sig velegnede til at inddrage elevernes bud på, hvordan konflikter kan opstå og løses. Konflikt skulpturer blev også brugt i klassernes generelle forståelse af konflikter (se side 40), eksemplificeret ved nogle af de konflikter, der eksisterer i klasserne.

3. Den svære samtale

Skolens lærere har ønsket at forbedre vejledningen af eleverne og deres forældre i forbindelse med uddannelsestilbud og muligheder efter folkeskolen. Baggrunden for dette initiativ er, at den manglende viden om de konkrete muligheder efter folkeskolen ofte har givet anledning til uoverensstemmelser. Mange af de tosprogede elever oplever et pres hjemmefra, i forhold til hvilken uddannelse de skal vælge. Ofte er professioner som læge, jurist og ingeniør i høj kurs hos forældrene.

Lærerne har arbejdet med redskaber til at synliggøre mulighederne og gøre forventningerne realistiske. Der blev gennemført en fælles workshop for alle lærere i udskolingsafsnittet, hvor fokus blev rettet mod anerkendende pædagogisk praksis og mulighederne for at lade elevernes egne produkter være udgangspunktet for samtalen med forældrene (Portfoliometoden, se side 20).

4. Forældregruppen i indskolingen

For at skabe bedre dialog mellem skolen og forældrene til tosprogede elever i indskolingen har Nøddeskovskolen arbejdet med at etablere en forældregruppe. Konkret har man ønsket at give forældrene et større kendskab til det danske skolesystem og dansk skolekultur. Håbet er, at dette vil øge integrationen af de tosprogede elever for eksempel gennem deltagelse i lejrskoler.

Skolen har også erfaret, at behov for kulturelt kendskab er gensidigt. Der er allerede gode erfaringer med det sociale samvær til forældrear-

"Jeg har nok ikke den samme berøringsangst for at gå tæt på de forskelle, der kan være mellem forskellige kulturer i klassen. Jeg er nok blevet mere åben. Jeg har egentlig også mødt en åbenhed den anden vej tilbage".

Inga Munch,
lærer på Nøddeskovskolen

rangementer, og man har valgt at styrke denne indsats yderligere ved at etablere et frivilligt forældrenetværk og danne et mødeforum for mødre til tosprogede elever.

Diskussionsforum i udskoling

Som en afledt effekt af arbejdet med forældrene i indskoling, er der etableret et frivilligt diskussionsforum for tosprogede elever i udskoling. Dette er sket på opfordring fra ældre søskende, som deltog på møder i forældregruppen i indskoling. Tanken er, at gruppen skal bruges som forum, hvor ting, som trænger sig på i de store elevers hverdag, kan diskuteres. Et sådant forum giver mulighed for, at de tosprogede elever kan mødes med og spejle sig i andre elever i samme situation, og at eleverne kan opleve, at der også er en stor grad af forskellighed blandt skolens tosprogede elever. Man er ikke nødvendigvis enig, bare fordi ens forældre har samme nationale oprindelse. Det er meningen, at forummets diskussioner også skal behandles i udskolingsklasserne.

Forankring af projektløbet på Nøddeskovskolen

Temaet om kærlighed og seksualitet blev på mange måder en succes. Fordomme og unuancerede forestillinger om "de andre" er blevet debatteret og i mange henseender gjort til skamme. Lærerne har både personligt, og også i høj grad professionelt, fået et udbytte af forløbet, idet diskussions- og undervisningsklimaet i klassen er forandret.

Det er tanken, at erfaringerne fra arbejdet i indskoling såvel som i udskoling skal formidles til hele skolen. Skolelederen påpeger, at det at tænke integration ind i fagene er en enorm pædagogisk og didaktisk udfordring for lærerne, men at flerkulturel rummelighed skal indgå som et aspekt ved al aktivitet og undervisning på skolen. Det vil sige, at kulturforståelse, anerkendelse og konfliktløsning ses som nødvendige temaer, der ud over teori også indeholder konkrete redskaber til undervisningens tilrettelæggelse og gennemførelse. Det er således ikke nok at lade kulturforståelse være et interessant indslag i en fælles etnisk aften på skolen.

På sigt er planerne at etablere elevmægling på skolen. Her vil flerkulturel rummelighed indgå naturligt, når nogle typer af konflikter skal håndteres.

Engskolen i Herlev

Gruppen af tosprogede elever på Engskolen har været stigende. I skoleåret 2004 til 2005 er andelen af tosprogede elever på skolen 38 procent. Gruppen ser fortsat ud til at vokse i de kommende år. Lærernes erfaring er, at de tosprogede elever, og her især drengene, fagligt sakker bagud ved 5.-6. klasse. Dette faglige efterslæb varer resten af skoleforløbet og forstærkes yderligere i takt med fagenes stigende sværhedsgrad og indførelse af nye fag og begreber. Sideløbende er der en tendens til, at eleverne grupperer sig efter dansk og ikke-dansk baggrund og efter køn. Lærere og ledelse oplever tendensen til etniske grupperinger som problematisk, idet grupperingerne ofte fører til fysiske konflikter. De fysiske konflikter opstår ofte, fordi de tosprogede elever ikke behersker det danske sprog særlig godt. Inden for lærergruppen har det individuelle fokus på den enkelte elev ofte været fraværende i omgangen med de tosprogede elever. Derimod er der ofte blevet fokuseret på kultur og kulturforskelle. Dette bekræftes af eleverne, som ofte opdeler klassen og kammeraterne i kategorierne "os" og "dem".

Fakta

Engskolen ligger midt i Herlev, som er en nordvestlig forstad til København. Det er en tosporet skole fra børnehaveklasse til og med 9. klasse. Dertil kommer tre læseklasser og fire kommunale gruppeordninger. Der er cirka 370 elever i alt. Der er tilknyttet en SFO til skolen.

Konfliktløsning og kommunikation

Seks lærere fra udskolingen har deltaget i projektet "Flerkulturel rummelighed i skolen" sammen med 7., 8. og 9. årgang. Lærerne ønsker at gøre eleverne i de ældste klasser i stand til at løse konflikter ved hjælp af sproget og give fagligt svage, danske og tosprogede elever muligheder for, også efter folkeskolen, at kunne bruge sproget frem for fysikken. Målet søges opfyldt ved:

- at forbedre elevernes generelle dansksproglige formåen,
- at tilskynde til accept af kammerater uanset baggrund,
- at give lærerne nye vinkler til at arbejde med elevernes talte sprog,
- at fællesskabsfølelsen af ligeværd på skolen styrkes på tværs af kulturelle forskelle og elever og lærere imellem.

Engskolen ser projektet “Flerkulturel rummelighed i skolen” som en mulighed for at give lærere og elever nogle redskaber til at navigere i en hverdag med forskellighed. Målet er i sidste ende at styrke elevernes muligheder for at begå sig i samfundet og på arbejdsmarkedet. Et eksempel på lærernes arbejde med konfliktløsning i klasserne er beskrevet i kapitel 3. (Se side 39).

Engskolens indsatsområder

Udviklingsprojektet på Engskolen kom ud over konfliktløsning til at omhandle følgende indsatsområde:

“Knæk kurven”

Lærerne søgte i første omgang inspiration til at gentænke det faglige og sociale fællesskab på skolen, så det kunne rumme alle elever. Ud over praktisk konflikthåndtering på klasseniveau ville lærerteamet arbejde med at afdække årsagerne til den faglige deroute, som indtræffer for mange af de tosprogede elever på mellemtrinnet og frem til afslutningen af folkeskolen. Lærerne mente, at det er væsentligt at inddrage de tosprogede elevers forældre, såfremt indsatsen på sigt skulle flytte noget. Her tænkte lærerne især på elevernes mindre søskende og deres skolegang.

Definition

Lærerteamet planlagde et forløb under overskriften “Knæk kurven”, som indeholdt følgende elementer:

- Et fællesmøde for forældre til de tosprogede elever i udskolingen.
- En spørgeskemaundersøgelse blandt de tosprogede elevers forældre.
- Interview med udvalgte forældre til tosprogede elever.

Forløbet med “Knæk kurven” blev noget af en øjenåbner for de deltagende lærere. Erfaringerne viste, at forældrene til de tosprogede elever ikke nødvendigvis bryder sig om at blive inviteret til et møde, hvor overskriften er, at deres børn er vanskelige, heller ikke selv om dette udspringer af et ønske om at hjælpe. Et vigtigt skridt fremover vil være at etablere en åben og ligeværdig kommunikationsform, hvor alle deltagere føler sig kommet i møde.

Konklusioner fra “Knæk kurven”

Lærerteamet ender med at anbefale følgende tiltag på baggrund af personlige erfaringer og fælles diskussioner i lærerteamet fra projektførløbet. Målet er at øge de tosprogede elevers muligheder for at påbegynde og gennemføre en uddannelse efter folkeskolen og derved styrke deres mulighed for at blive inkluderet i det danske samfund.

Erfaringer

Erfaringer på skolen førte frem til følgende anbefalinger:

- **Kontakt forskellige foreninger i lokalområdet.** Sport er en god indgang til gensidig forståelse gennem et forpligtende samvær.
- **Opret Kulturtimer.** Sådanne timer kan styrke tosprogede og danske elevers orienteringsevne i lokalsamfundet og generelt. Timerne kan indgå på alle klassetrin.
- **Lav forældremøder med et klart indhold.** Flere forældremøder med *fast indhold* helt fra skolestarten er vigtige både for at fastholde forældrenes tilknytning til skolen og for forventningsafklaringer mellem skole og hjem. Forældremøder med et *alternativt indhold* skal være tilrettelagt efter en fastlagt plan.
- **Udformningen af årsplaner.** Der skal udarbejdes årsplaner, så alle forældre kan se og forstå klassens arbejde og progression. Sådanne planer skal både indeholde klassens faglige og sociale arbejde. Sproglige områder som konfliktløsning og kulturforståelse skal inkluderes i planen.
- **Lektiecafé:** Tilbud om lektiecafé til de mindste elever i 1.-4. klasse, hvor der lægges vægt på begrebsforståelse og sprogudvikling. Cafeen skal også arbejde med at fremme orientering i og forståelse for det nære samfund, altså Herlev i Engskolens tilfælde. Lektiecafé for de store elever skal være en del af timerammen.
- **Brug ungdomsskolen:** Eleverne i udskolingen skal tilskyndes til at bruge ungdomsskolen. Det overvejes at oprette en afdeling på Engskolen.

Forankring af Engskolens projektforsløb på sigt

For Engskolen har udviklingsprojektet fungeret som pilotprojekt for en større projektindsats i de kommende år, hvor der er fokus på konfliktløsning, integration og skolen som del af lokalmiljøet i Herlev. I den forstand er erfaringer med processen, aktiviteterne og de konkrete anbefalinger blevet inddraget i et nyt og langt større initiativ, som omfatter hele skolen. Skolelederen fremhæver, at arbejdet med flerkulturel rummelighed i skolen har givet en gruppe engagerede og bevidste lærere mod på at kaste sig ud i et nyt og mere omfattende projekt på tværs af årgange og skoleafsnit. Frivillighed har været grundlæggende i projektet "Flerkulturel rummelighed i skolen".

Engskolen har også oprettet et forløb på mellemtrinnet med konfliktløsning efter projektets grundlæggende princip "Ind hos læreren – Ud hos eleven".

Holsbjergskolen i Albertslund

Seks lærere fra udskolingen har deltaget i projektet "Flerkulturel rummelighed i skolen" sammen med primært 9. årgang.

Formålet med udviklingsarbejdet på Holsbjergskolen har været:

- at skabe større forståelse og tolerance mellem eleverne i udskolingsafsnittet,
- at styrke elevernes kompetencer i at håndtere konflikter og agere inkluderende på tværs af national og etnisk oprindelse,
- at skabe en kultur blandt eleverne, der baserer sig på samtale og gensidig respekt, således at disse omgangsformer udmøntes i den konkrete skolehverdag.

Holsbjergskolen er generelt optaget af, hvordan skolen, som kultur-bærende institution, kan være med til at udvikle et samfundsmæssigt perspektiv i arbejdet med flerkulturel rummelighed.

Fakta

Holsbjergskolen ligger i Albertslund kommune. Det er en tre-sporet skole fra 0.-9. klasse. Dertil kommer fire specialklasser. Der er cirka 630 elever på skolen.

Holsbjergskolens baggrund for at indgå i projektet

Lærerne på Holsbjergskolen har ligesom lærerne på Engskolen oplevet, at de tosprogede elever efter 6. klasse sakker fagligt bagud. Der sker et skift cirka ved dette klassetrin, i forhold til hvilket analytisk niveau der kræves af eleverne. Samtidig bliver det sociale fællesskab også svært at fastholde efter 6.-7. klasse.

De tosprogede elever på 8. klassetrin begynder tydeligt at definere sig som forskellige fra flertallet i klassen. Det, mener lærerne, gemmer en stor styrke og et uudnyttet potentiale. Lærerne mener, at man på skolen skal forsøge at finde en accept i *ikke* at være ens. Frihed er et centralt begreb: Frihed til at være fremmed og anderledes. Gensidig respekt og empati er også centrale temaer for arbejdet i klasserne.

En af lærerne påpeger, at de konflikter, som hun anser som personlige konflikter, ofte opfattes som kulturelle konflikter af de tosprogede elever. Det kan for eksempel være en elev, som taler grimt eller er støjende, og som hun skælder ud. Disse konflikter bliver af eleverne ofte opfattet som konflikter om kultur, som i værste tilfælde ender med, at eleverne anklager læreren for at være racist. Læreren oplever, at hun sender på én kanal og bliver hørt på en anden.

Holsbjergskolens indsatsområder

I lærerteamet har man ønsket at integrere de tre dimensioner af flerkulturel rummelighed i skolen: Kulturforståelse, anerkendende pædagogik og konflikthåndtering i en række planlagte aktiviteter og undervisningsforløb. Ud fra disse dimensioner har man lavet følgende forløb:

1. Konflikthåndtering

Lærerne gennemførte en temadag om: "Konflikthåndtering" og "Anerkendende pædagogik" for hele udskolingsafsnittets lærere og ledelse.

2. Kulturforståelse og konflikthåndtering i udskolingen

Lærerteamet gennemførte en tur til Betty Nansen Teatret i København for at se forestillingen "Etnisk uheld" med eleverne.

Udskolingen har endvidere arbejdet med kulturbegreber og kulturforståelse under den fælles overskift: "På sporet af mangfoldighed". Her indgik blandt andet "48 timers opgaven", se side 18, "Social Dynamics", se side 22 og andre øvelser.

3. Projekt opgaven med "Konflikt" som fælles problemstilling

Eleverne i de to 9. klasser gennemførte alle en projektopgave, der havde "Konflikt" som overordnet titel. Her viste Holsbjergskolens forudgående arbejde med konflikt- og kulturforståelse at have kvalificeret den faglige progression i undervisningen.

Lærerne konkluderer:

- Social accept i klassen fører til større selvværd og bedre faglige resultater.
- Lærerne forbigår ofte de muligheder, der ligger i at inddrage elevernes kulturelle identitet som ressource i undervisningen.
- Lærerne har behov for efteruddannelse i konflikt-håndtering for bedre at kunne takle konflikter eleverne imellem og imellem lærer og elev.

Forankring af Holsbjergskolens projektorløb

Samlet set har arbejdet med flerkulturel rummelighed på Holsbjergskolen resulteret i en øget opmærksomhed på egen undervisningspraksis i lærerteamet. Undervisningens mangfoldige dilemmaer er kommet frem i lyset. Det er ingen nem opgave at undervise og agere inkluderende over for alle elever i klassen uanset baggrund, men det er nødvendigt, hvis også de tosprogede elever skal have udbytte af deres tid i folkeskolen. For at fremme en fælles forståelse af praktisk konflikt-håndtering har skolen igangsat uddannelse af elever i elevmægling. Den væsentligste erkendelse blandt lærerne er, at det langt hen ad vejen handler om at bearbejde egne holdninger, fordomme og vaner. Derefter kan man begynde at anvende de forskellige praktiske redskaber til for eksempel konflikt-håndtering mere målrettet.

Litteratur og materialer til inspiration

Litteratur

Anderson, Benedict: *Imagined Communities*. Verso 1983, 1991.

Christy, Lotte: *Grib konflikten – om konstruktiv konflikthåndtering i skolen*. Det kriminalpræventive Råd, 2003.

Jensen, Iben: *Grundbog i Kulturforståelse*. Roskilde Universitetsforlag, 2005.

Vertovec, Steven: *Transnational Challenges to the New Multiculturalism*. WPTC-01-06 University of Oxford, 2001.

Supplerende litteratur

Gilliam, Laura: *Etniske minoritetsbørns identitetsforståelser i folkeskolen*. DPU, 2004.

Hammerich, Else og Frydensberg, Kirsten: *Konflikt og Kontakt*. Forlaget Hovedland, 2006.

Korsgaard, Ove: *Kampen om folket*. Gyldendal, 2004.

Linder, Anne og Breinhild Mortensen, Stina: *Glædens pædagogik*. Forlaget Dafolo, 2006.

Madsen, Claus: *Portfoliopædagogik*. Forlaget Dafolo, 2005.

Når mennesker mødes – idékatalog til interkulturel undervisning. AFS Interkultur, Ibis, Mellemfolkeligt Samvirke og Statens Pædagogiske Forsøgscenter. ICTT/Evam, 2003.

Stern, Daniel med flere: *Fantastiske forbindelser – relationer i undervisning og læringssamvær*. Forlaget Dafolo, 2006.

Øvelse: *Social Dynamics* er udviklet af gæstelærer Bernard Le Roux fra Sydafrika i 2001.

Relevante links

Center for Konfliktløsning: www.konfliktloesning.dk

Dafolo: www.dafolo.dk og www.fleksibellaering.dk

Dansk Flygtningehjælp: www.drc.dk og www.flygtning.dk

Det Danske Filminstitut (DFI): www.dfi.dk

Salaam DK: www.salaam.dk

Ungdomsbyen: www.ungdomsbyen.dk

Undervisningsministeriets temahæfteserie

I denne serie udsender Undervisningsministeriet publikationer om generelle eller mere specifikke aktuelle emner. Formålet er at skabe debat og inspirere til udvikling i uddannelserne.

2008:

- Nr. 1 – 2008: Plads til forskellighed – at arbejde med kultur og konflikt i folkeskolen (978-87-630-2660-8) (Grundskolen)
Nr. 2 – 2008: Inspiration til folkeskolens sundhedsundervisning (internetpublikation) (Grundskolen)

2007:

- Nr. 1 – 2007: Introduktion til den nye karakterskala, 7-trinsskalaen og bedømmelser i erhvervsfaglige uddannelser (dvd og booklet) (Erhvervsfaglige uddannelser)
Nr. 2 – 2007: Det bli'r sjovere og sjovere. Bedre erhvervsuddannelser med it (978-87-603-2650-9) (Erhvervsfaglige uddannelser)
Nr. 3 – 2007: Innovationskraft på professionshøjskoler (978-87-603-2654-7) (Videregående uddannelser)
Nr. 4 – 2007: Hvis det skal gi' mening... Elevernes udbytte af praksisrelateret undervisning i erhvervsuddannelserne (978-87-503-2652-3) (Erhvervsfaglige uddannelser)

2006:

- Nr. 1 – 2006: Åbne læringsmiljøer i erhvervsuddannelser – læringsforløb og sammenhænge (UVM 7-369) (Erhvervsfaglige uddannelser)
Nr. 2 – 2006: Praktikuddannelse med elevens læring i fokus – kompetenceudvikling i SOSU-uddannelserne (UVM 7-370) (Erhvervsfaglige uddannelser)
Nr. 3 – 2006: Entreprenørskab i de videregående uddannelser. Innovation og iværksætterier inden for KVVU og MVU (UVM 8-049) (Videregående uddannelser)
Nr. 4 – 2006: Naturfagene i bevægelse. Når folkeskolelærere udvikler undervisning (internetpublikation) (Grundskolen)
Nr. 5 – 2006: Vejledning om disciplin, god adfærd og trivsel i folkeskolen – et inspirationshæfte (UVM 5-470) (Grundskolen)
Nr. 6 – 2006: Tosprogede børns overgang fra dagtilbud til skole – fokus på den sproglige udvikling (internetpublikation) (Grundskolen)
Nr. 7 – 2006: Undervisning i demokrati – inspiration til grundskoler og ungdomsuddannelser (UVM 5-471) (Grundskolen og ungdomsuddannelser)
Nr. 8 – 2006: Evalueringskultur på erhvervsskolerne. Hvad, hvorfor og hvordan? (UVM 7-372) (Erhvervsfaglige uddannelser)
Nr. 9 – 2006: De faglige udvalg og den gode praktikoplæring. Styrkelse af erhvervsuddannelsernes praktiskdel (internetpublikation) (Erhvervsfaglige uddannelser)
Nr. 10 – 2006: Hold fast! Initiativer til fastholdelse af tosprogede og praktisk orienterede unge i erhvervsuddannelserne (UVM 7-374) (Erhvervsfaglige uddannelser)

2005:

- Nr. 1 – 2005: Frafald i erhvervsuddannelserne – årsager og forklaringer (internetpublikation) (Erhvervsfaglige uddannelser)

Visse trykte publikationer – som i oversigten er forsynet med et UVM-bestillingsnummer eller et ISBN-nummer – kan mod betaling af et ekspeditionsgebyr rekvireres hos Nordisk Bog Center eller hos boghandlere. Andre trykte publikationer kan købes samme sted. For priser se: <http://www.uvm.dk/katindek.htm>. Internetpublikationer kan til eget brug frit downloades fra www.uvm.dk.

Dette inspirationsmateriale præsenterer erfaringer, pædagogiske redskaber og metoder til at skabe et undervisningsmiljø, som kan rumme mangfoldighed og skabe tryghed for alle i folkeskolen.

Materialet omfatter de praktiske og pædagogiske overvejelser, og her præsenteres forskellige tilgange til kulturer og konflikter, som kan hjælpe lærerne med at behandle sådanne temaer i undervisningen.

Publikationen indeholder en række konkrete øvelser, som kan anvendes i undervisningen.

Materialet er blevet til på baggrund af et udviklingsprojekt på fire folkeskoler.